

II RIIGIKOGU

7. istungjärk.

Protokoll nr. 212 (29).

1925. a.

II Riigikogu koosolek 30. märtsil 1925. a.
kell 5. p. l.

Kokku on tulnud 79 Riigikogu liiget.

Walitsuse looshis: Riigiwanem **J. Jaakson**, siseminister **K. Einbund**, sõjaminister **J. Soots**, välisminister **K. R. Pusta**, rahaminister **L. Sepp**, teedeminister **K. Wirma**, töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**, põllutööminister **A. Kerem**, haridusminister **H. B. Rahamägi**, kohtuminister **R. Gabrel**, riigikassa juhataja **P. Öpik**, terwishoiu peawalitsuse juhataja **A. Mõttus**, välisministeeriumi administratiiv osakonna juhataja **H. Markus**.

P ä e w a k o r d:

1. Riigiteenijate ametsõitude tasuseaduse muutmise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

2. Kohtumaksude ja -kulude seaduse muutmise ja täiendamise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

3. Wiljandi linna administratiiv-piirkonna laiendamise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

4. Petseri maakonnast ehitus- ja kütetuude väljajõe keelu seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

5. Eesti wabariigi kulude ja tulude eelarwe 1925. a. — II lugemisel.

Koosolekut juhatab abiesimees **M. Martna**, pärast esimees **J. Tõnisson**.

Sekretääri kohal sekretäär **T. Kalbus**, wahepeal abisekretäär **J. Piiskar**.

Koosolek algab kell 5.15 min.

1. Päewakorra Juhataja **M. Martna** täiendamine. **na:** Awan Riigikogu koosoleku. Päewakord on Riigikogu liikmetele kätte saadetud.

R. Penno (as.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Teen ettepaneku päewakorda täiendada, wõttes kaitseliidu heaks wõetawa maksu seaduse täiendamise seadus wiidendaks päewakorra-punktiks. Nimelt on selgunud, et kaitseliidu heaks wõetawa maksu seaduses on wäike puudus sees, mis selles seisab, et pole mingisugust wabastamise korda ette nähtud

ka sarnastel juhtumistel, kus see hädatarwilik on. Kinniswara pealt näiteks tuleb maal maksta wäikestel maapidajatel — popsidel — ka sel korral, kui nad hoolekande all on. Sarnasel korral on harilikult riigile maksnud walla omawalitsused. Kuid wiimaste eelarwe on sedawõrd koormatud, et see ootamata maks lööks nende eelarwe segi. Selle tõttu oleks tarwilik, et kaitseliidu heaks wõetawa maksu seadust parandataks. Minu poolt on esitatud wäike nowell — kas ta just sel kujul Riigikogus wastu wõetaw on, nagu minu poolt esitatud, aga et sellele käiku anda, teen ettepaneku kaitseliidu heaks wõetawa maksuseaduse muutmise seadus päewakorda wõtta.

Sekretäär T. Kalbus: Härra Penno ettepaneku kohta wõiksin ma tähendada järgmist: kodukord näeb ette, kui Riigikogu liikme poolt esitatud seaduselnõu puhul Riigikogu juhatus palutakse seda komisjoni anda, siis on see wõimalik. Käesolew seaduseelnõu on juhatuse otsusega wastawa soowiawalduse põhjal antud rahaasjanduse komisjoni, nii et selle päewakorda wõtmine oleks asjatu.

R. Penno (as.): Wõtan oma ettepaneku tagasi.

Juhataja **M. Martna:** Rkl. Penno wõtab oma ettepaneku tagasi, seega jääb ainult rkl. Oja ettepanek, wõtta esimeseks päewakorra-punktiks komisjonide täiendawad walimised. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on päewakord selle täiendusega wastu wõetud.

2. Teadaandmine Sekretäär **T. komisjonidesse** **Kalbus:** Komisjoni antud seaduseelnõude kohta. **nidesse** on antud järgmised seaduseelnõud:

1. Omawalitsustele riigi summadest awanside andmise seadus — rahaasjanduse komisjoni.

2. Kaitseliidu heaks wõetawa maksu seaduse täiendamise seadus — rkl. R. Penno ettepanek — rahaasjanduse komisjoni.

3. Kaitseväelaste ja nende perekondade pensioniseaduse muutmise seadus — rkl. H. Laretei ettepanek — riigikaitse komisjoni.

3. Komisjonide täiendawad walimised. Juhataja **M. Martna:** Rkl. Oja poolt on ettepanek, walida riigi 1925. aasta eelarwe ühtlustamise komisjoni rkl. Kukk'e asemele rkl. Maaker. (Häälataakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Maaker tähendatud komisjoni walitud.

4. Riigiteenijate ametsõitude tasuseaduse muutmise seadus — redaktsioon. Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustawson** kannab ette ja nähtawa enamusega wõetakse wastu redaktsiooni komisjoni parandus.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette wastu wõtta „Riigiteenijate ametsõitude tasuseaduse muutmise seaduse“ lõpulik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel wastuwõetud kujul ühes järgmiste muudatustega:

1. Wiimane lõige: punkt c lõpusõnad: „ning 8.—14. astme palgasaajaile kohtunikkudele“ maksuwseta, p. o. kaotawad makswuse.

5. Kohtumaksude ja -kulude seaduse muutmise ja täiendamise seadus — redaktsioon. Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustawson** kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega redaktsiooni komisjoni parandused 1 ja 2.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette wastu wõtta „Kohtumaksude ja -kulude seaduse muutmise ja täiendamise seaduse“ lõpulik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel wastuwõetud kujul ühes järgmiste muudatustega:

1. I osa teine lõige: § 200^a p. 2 maksuwseta, p. o. § 200^a p. 2. kaotab maksuuse.

2. III osa p. a) ja b): mis I astme, p. o. mis esimese astme.

6. Wiljandi linna administratiivpiirkonna laiendamise seadus — redaktsioon. Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustawson** kannab ette ja nähtawa enamusega wõetakse

wastu redaktsiooni komisjoni ettepanek.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette wastu wõtta „Wiljandi linna administratiivpiirkonna laiendamise seaduse“ lõpulik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel wastuwõetud kujul ilma muudatusteta.

7. Petseri maakonnast ehitus- ja küttepuude wäljaweo keelu seadus — redaktsioon. Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustawson** kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse

wastu nähtawa enamusega redaktsiooni komisjoni parandused 1—3.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette wastu wõtta „Petseri maakonnast ehitus- ja küttepuude wäljaweo keelu seaduse“ lõpulik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel wastuwõetud kujul ühes järgmiste muudatustega:

1. § 1, kolmas rida: wineeri- ja tikutööstuses, p. o. wineeri- ning tikutööstuses.

2. § 1 wiimane lõige järgmiselt wastu wõtta: „Petseri maakonna piiriäärsete waldade elanikud wõiwad Petseri maakonnast wälja wedada ehitus- ja küttepuid endi majapidamiste tarwidusteks selle wallawalitsuse tunnistuse alusel, kus elab puumaterjaali tarwitaja.“

3. § 2, esimene rida: süüdlasi selle seadus rikkumises, p. o. käesolewa seaduse rikkujaid.

8. Eesti wabariigi kulude ja tulude eelarwe 1925. aastaks — II lugemisel. Juhataja **M. Martna:** Lõpusõna on aruandjal.

VIII eelarwe-komisjoni kaasaruandja **K. Tonkman:**

Teedeminister tähendas, et raudteedewalitsuse ülema abi sellepärast maha kustutati, et raudteewalitsused ühendati ja sellepärast ei leidnud komisjon enam tarwiliku olewat ülema abi alles jätta. Edasi tähendas härra minis-

ter, et komisjon olewat isiklikkudel põhjustel mõne ametniku koosseisust maha kustutanud. Minu teada seda ei ole olnud. Küll on aga minul teada, et isiklikkudel põhjustel, kus mõnda isikut tahetakse ametisse panna, on mõni ametala asutatud. Nii et need põhjendused härra ministri poolt pole õiged. Mis puutub üldse nendesse täiendawatesse ettepanekutesse, mis härra ministri poolt tehti, siis ei saa mina komisjoni nimel nendega ühineda ja waidlen nende ettepanekute wastu. Mis aga puutub raudtee ühendamisesse üldse, siis ei saa ka sellega ma komisjoni nimel ühineda.

Juhataja **M. Martna**: Teedeministeeriumi eelarwe asjus on järgmised ettepanekud tulnud. Teedeministri poolt: „Ptk. I. Keskasutus, § 1 palgad, suurendada 226.800 marga wõrra, wõttes teedeministeeriumi keskasutuse koosseisu 1 nõunik, palgaga 25.200 mk. (palk on 9 kuu eest arwatud)“; 2) „Ptk. II. Riigiraudteede walitsus. § 1 palgad, suurendada 205.200 marga wõrra, wõttes raudteewalitsuse koosseisudesse üks tee- ja ehitusjaoskonna ülema abi, palgaga 11.700 mk., üks tee- ja ehitusjaoskonna ülema abi, palgaga 9.900 mk. (palk on 9½ kuu eest arwatud, sest nende palk on eelarwes kunni 1. IV 25. juba sees)“; 3) „Ptk. II. Riigiraudteede walitsus. § 1 palgad suurendada 121.500 marga wõrra, wõttes raudteewalitsuse koosseisudesse üks jaoskonna juhataja, palgaga 13.500 mk. (palk on 9 kuu eest arwatud)“; 4) „ptk. II. Riigiraudteede walitsus. § 1 palgad, suurendada 102.600 marga wõrra, wõttes raudteewalitsuse koosseisudesse üks liinirewident, palgaga 10.800 mk. (palk on 9½ kuu eest arwatud).“

Siis on rkl. Pool'i poolt ettepanek tehtud: „Suurendada raudteewalitsuse eelarwet: § 1 palgad — 1.766.000 mk., § 2 — ametsõidud, 100.000 mk., § 3 — ametnikkude ja teenijate toetus — 94.000 mk., § 7 — juriidiline abi ja kohtukulud, 112.000 mk., § 8 — kantseleikulud 344.000 mk., § 9 — majapidamine 544.000 mk., kokku 2.960.000 mk. Laia- ja kitsarööpaliste teede walitsused 1925. aastal ühendamata jätta.“

Panen teedeministeeriumi eelarwe juurde tehtud ettepanekud selles järjekorras hääletamisele, nagu ma nad ette kandsin. 1) teedeministri ettepanek: „Ptk. I. Keskasutus. § 1 palgad suurendada 226.800 marga wõrra, wõttes teedeministeeriumi keskasutuse koosseisu üks nõu-

nik, palgaga 25.200 mk.“ (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud. 2) Teedeministri ettepanek: „Ptk. II. Riigiraudteede walitsus. § 1 palgad suurendada 205.200 marga wõrra, wõttes raudteewalitsuse koosseisudesse üks tee- ja ehitusjaoskonna ülema abi, palgaga 11.700 mk., üks tee- ja ehitusjaoskonna ülema abi, palgaga 9.900 mk.“ (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud. 3) Teedeministri ettepanek: „Ptk. II. Riigiraudteede walitsus. § 1 palgad suurendada 121.500 marga wõrra, wõttes raudteewalitsuse koosseisudesse üks jaoskonna juhataja, palgaga 13.500 mk.“ (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud. 4) Teedeministri ettepanek: „Ptk. II. Riigiraudteede walitsus. § 1 palgad suurendada 102.600 marga wõrra, wõttes raudteewalitsuse koosseisudesse üks liini rewident, palgaga 10.800 mk.“ (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud. Siis on rkl. Pool'i ettepanek: „Suurendada raudteewalitsuse eelarwet: § 1 palgad — 1.766.000 mk., § 2 ametsõidud — 100.000 mk., § 3 ametnikkude ja teenijate toetus — 94.000 mk., § 7 juriidiline abi ja kohtukulud — 112.000 mk., § 8 kantseleikulud — 344.000 mk., § 9 majapidamine — 544.000 mk. Laia- ja kitsarööpaliste teede walitsused 1925. a. ühendamata jätta.“ (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud. (B. Eilman, is.: Paluksin äralugeda. — (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 25 häält, wastu 13, seega on ettepanek wastu wõetud. Panen aruandja poolt ettekantud teedeministeeriumi eelarwe-osa ühes wastuwõetud parandustega hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on teedeministeeriumi eelarwe-osa wastu wõetud.

Kaasaruandja **K. Tonkman**: Teedeministeeriumi eelarwe juurde kuulwad riigi 1925. aasta eelarwe lisas ettenähtud laewasõiduameti ja sadamatchaste eelarwed. (loeb): Lisa riigi 1925. a. eelarwe juurde. Laewasõiduamet. (Waata lisa nr. 4, weerg 43.)

K. Kornel (rhw.): Teedeministeeriumi aruandja luges ette veel teedeministeeriumi abi-ettewõtted, mis paigutatud eelarwe lõppu. Eelarwe arutamine

on senni sündinud selles korras, et eelarwe üksikud osad ette loetakse selles järjekorras nagu nad trükitud on. Kui meie nüüd tahaksime arutama hakata teedeministeeriumi abi-ettewõtete eelarweid, siis kalduksime meie kõrwale sellest korrast, millest meie igal aastal kindlasti kinni oleme pidanud. Sellepärast teen ettepaneku teedeministeeriumi abi-ettewõtete eelarweid arutama hakata alles siis, kui järg sinna jõuab trükitud eelarwes, praegu aga tuleks arutamisele wõtta välisministeeriumi eelarwe, mis järjekorras.

Kaasaruanaja K. Tonkman: Selle korra järele oleme meie alati eelarweid arutanud ja ka „Riigi Teatajas“ on see nii välja kuulutatud. Ka olen mina mitme komisjoni liikme käest selle kohta järele küsinud ja läinud aasta praksises oli see samuti. Teen ettepaneku see eelarwe wastu wõtta, sest see on üks osa teedeministeeriumi eelarwest.

K. Kornel (rhw.): Ma juhin tähelepanu weel selle peale, et teedeministeeriumi abi-ettewõtetega ei ole teedeministeeriumi eelarwe weel läbi, waid peale selle on weel erakorralised kulud ja operatsioonifondid.

Juhataja M. Martna: Rkl. Korneli poolt on ettepanek tehtud teedeministeeriumi abi-ettewõtete eelarwe arutamine ära jätta. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

III-da eelarwe-komisjoni kaasaruandja **J. Jaanis** (loeb): Välisministeerium. (Waata lisa nr. 3, weerg 24—25.)

Kaasaruanaja J. Jaanis: Liisandusena siinjuures pean tähendama, et välisministeeriumi eelarwe käesolewal aastal wõrreldes eelmise aastaga, on kaswanud $3\frac{1}{4}$ miljoni wõrra. See kaswamine on tekkinud peaaesjalikult välisesituste arwel, nimelt välisesituste palkade arwel 1 miljoni wõrra ja § 9 — majapidamise kulude — arwel 2 miljoni wõrra. See kaswamine on tingitud sellest, et välisesitustes on mõne üksiku esituse palgad, nimelt Berliinis, Riias ja Warssawis kõrgendatud elukalliduse tõttu. Berliinis koeffitsient on tõstetud 3 pealt $3\frac{1}{2}$ peale, Warssawis $2\frac{1}{2}$ pealt 3 peale ja Riias 2 pealt $2\frac{1}{2}$ peale. Samuti on tõstetud majapidamise arwel eelarwet 2 miljoni wõrra samadel põhjustel, mil palkasidki. Välis-

ministeeriumi eelarwe arutamise juures selgus, et meil on praegu 18 esitust välisriikides, nendest 8 saatkonda, kuna teised kuuluwad konsulaatide ja teiste esituste hulka. Üksikasjaliselt peatati komisjonis ka meie välisesituste arwu juures, ning komisjoni arwates ja pärastpoole ka välisministri ja Wabariigi Walitsuse nõusolekul otsustati käesolewal aastal Itaalias iseseisew saatkond ära kaotada ja ühendada ühe suurema Lääne-Euroopa saatkonnaga, nimelt saatkonnaga Pariisis, nii et jääks praegu Itaalia saadiku asemele ainult nõuniku koht.

Samuti oli komisjonis jutt ka Ameerika esitusest. Välisministri seletuse järele selgus, et on selleks põhjusi, et käesolewaks aastaks Ameerikas välisesitus alles jääks.

Teistsuguseid küsimusi ja seisukohti välisministeeriumi eelarwe arutamisel esile ei toodud, sellepärast teen ettepaneku wõtta wastu II lugemisel välisministeeriumi eelarwe kulud 112.765.000 marka.

Juhataja M. Martna: Panen välisministeeriumi eelarwe hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on välisministeeriumi eelarwe-osa wastu wõetud.

(Sekretääri kohale asub abisekretäär **J. Piiskar.**)

I-se eelarwe-komisjoni kaasaruandja **T. Kalbus** ja I-se eelarwe-komisjoni kaasaruandja **A. Porman** kannawad ette töö-hoolekandeministeeriumi eelarwe. (Waata lisa nr. 3, weerg 25—28.)

L. Johanson (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Kuna eelarwe arutamiseks selle tõttu, et eelarwe läbiwaatamist komisjonis on pikendatud täiendawate eelarwetega, Riigikogus praegu wähe aega on järele jäänud, siis ei saa mina puudutada terwet töö-hoolekandeministeeriumi eelarwet, waid piirdun ainult ühe osaga, nimelt terwishoiu peawalitsusega, selle osaga, mille wastu, mina arwan, Riigikogus kui ka rahwa keskel peaks kõigeterawam rahulolematust walitsema.

Kui meie terwishoiu peawalitsuse eelarwet waatame, siis näeme, et kõik on korras; temal on summad tarwitada. Keskasutus saab 31 miljonit. Üldse kulub

terwishoiu peawalitsuse peale 57 miljonit marka. Temal on olemas peawalitsuse juhataja ja abi, osakondade juhatajad, samuti tarwilikul arwul ametnikka.

Kui teie aga teisest küljest hakkate jälgima, mis terwishoiu peawalitsus on ära teinud, siis teie ei leiaks muud midagi kui ainult jutuajamised ajakirjandusega, kuna terve meie terwishoiu põld täiesti söödis on. Rahwa terwishoiu wõi sotsiaal-hügieeni alal ei ole meil veel kuigi palju ära tehtud, kuid seisukord muutub igapäewaga enam ja enam ähwardawamaks, ja sellepärast on rahwaesitusel kohuseks siia rohkem oma tähelpanu kinda.

Kuigi terwishoiu peawalitsuse poolt tarwilikka andmeid ja õigeid teateid ette ei tooda, on meil hoogu wõtmas haigused. Iseäranis tiisikushaigus nõuab Eestis iga aasta samapalju ohwreid, kuipalju meil wabadussõjas inimeste kaotus oli. Sama kiirelt ja isegi kiiremini lagunewad laiali suguhaigused.

Laste surewus kaswab. Lepra ehk pidalitõbiste haigete arw on meil suur, suurem kui kuskil teises Euroopa riigis.

Missugune seisukord on meie riigis terwishoiu poolest, selle kohta mõned näited. Näiteks Tartu maakonnas surmalehtedel, kus on wastatud küsimiste peale, kas arstiabi tarwitati surmatoowa haiguse pärast ja kui ei, siis mikspärast, leiame käesolewa aasta aprillikuu kohta järgmised tähelpanuwäärilised andmed. Tartumaal on surnud sel kuul üldse 174 inimest, wälja arwatud rinnalapsed, neid suri 43. Sealjuures on tarwitatud arstiabi 94 korral, kuna 80 korral on inimesed ära surnud, ilma et mingit arstiabi oleks saanud. Põhjus on olnud waesus 27 korral, 7 korral lastehaiguste puhul, kes surid külgehakkawate haiguste tõttu, ilma et oleks arstiabi saanud. Kauguse pärast on surnud 10 korral, kuna 43 juhtumisel, kus arstiabi ei tarwitatud sel põhjusel, nagu märgitud on, et arstiabi kättesaamatu. Niisugused on meie terwishoiu olud üldiseit.

Meil puudub praegu oma terwishoiu korraldus, kuigi terwishoiu peawalitsus oleks wõinud seda juba esimestel tegewusaastatel wälja töötada. Wiimati on mingisugune eelnõu kokku sepitsetud, kuid see eelnõu ei leidnud meie omawalitsuste poolt heakskiitmist, ja sellejärele leiab ka terwishoiu peawalitsus ise, et see seaduseelnõu tuleb siiski ümber töötada. Kui meil kindel korraldus puudub ja tei-

selt poolt ilma korralduseta midagi ära ei tehta, siis on arusaadaw, et meil õige äärmised nähtused terwishoiu alal ilmsiks tulewad.

Selle kohta wõiksime mõnesuguseid näiteid tuua. Üks haigus, mis meie maal eriti laiali lagunenud, on pidalitõbi. Wenemaal oli 1895. a. 1.025 pidalitõbist, Lätis oli 1900. a. — 977 ja 1923. a. 362. Meie näeme, et seal pidalitõbiste arw on järkjärgult wähenenud. Eestis oli 1914. a. 350 haiget, Soomes 1919. a., kuigi Soome riik on palju suurem, oli 27 pidalitõbist. Rootsis 1923. a. — 37, Saksamaal 1918. a. — 37, Inglismaal 25 aasta jooksul — 24 haiget, kes olid registreeritud. Hollandis 19 haiget 1920. a. ja sellele järgnewatel aastatel kõigest 2 haiget juurde tulnud.

Eestis on 4 leprosooriumi ja nendest on veel puudus.

Kõige selle olukorra juures ei ole meil lepraarsti olemas, ja kui palju wäljas wabalt leprahaiguid liigub, selle kohta meil andmeid ei ole, sest üldse terwishoiu arwustik, statistika on meil wäga puudulik. Ei ole siis ka imelik, kui niisugused nähtused ilmsiks wõiwad tulla, et ühes suuremas leiwaäris on 2 sarnast haiguse juhtumist ette tulnud.

Peale selle on tänawu ilmsiks tulnud veel pidalitõbi ühes pagariäris pagari juures, temal on leitud pidalitõbe batsilluseid ninas. See pagar on töötanud kunni registreerimise päewani. Minewal aastal tapsid ennast ära kaks wenda lepra pärast, üks teenis suuremas kirjastusäris, teine — sõjawäes. Kust nad lepra on saanud ja kellele see on edasi antud, see on teadmata. Leiwatehastes on üks pagar haiguse teiselt saanud, kes selle kätte ka suri. Niisuguseid juhtumisi wõib palju ette tulla, inimesed söowad leiba ja nad ei wõi arwatagi, missugused haiged, isegi pidalitõbised meie leiwa walmistamisest osa wõtawad. Kui niisugune on seisukord terwise alal pidalitõbe poolest, siis ei ole sugugi arwata, et see parem on suguhaiguste poolest. Kuipalju suguhaiguid tegewuses on meie toiduainete walmistamise juures, kuipalju tiisikushaiguid sellest osa wõtab, näiteks pagariärides, selle kohta puuduwad meil Eestis igasugused andmed ja näib, et terwishoiu peawalitsust üldse ei huwita sarnaste andmete kogumine. Need andmed, mida terwishoiu peawalitsus on kogunud ja mida ta edasi annab rahwasteliidule, on sarnased, et nad enda wastu igasuguse usalduse kaotawad. Nii näiteks on õel-

dud 1922. a. kohta, et silmamarjahaigusi oli 467 üle maa. Igaüks teab, et Petseris üksi juba rohkem on, ja Tartus on olnud sellel aastal 700 juhtumist. 1922. aasta kohta on awaldatud andmed surmapõhjuste kohta, ja seal on muuhulgas üks lahter, kus on ära märgitud põie ja temaga ühenduses olewate orgaanide haigus kui surma põhjus. See on iseenesest vähem ettetulew haigus, siia hulka ei ole mitte arwatud weneerilised haigused, see haigus ei kanna ka mingisugust epideemilist iseloomu, kuid tema kohta näitawad andmed, et jaanuaris ja teistes kuudes on surnud 8—21, kuid korraga leiame, et weebuaris on surnud selle haiguse kätte 169 meesterahwast ja 225 naisterahwast. Noh, niisuguseid andmeid juletakse meil trükkida, kas siis need haigused on meil kunagi wõtnud epideemilise iseloomu? Niisugused andmed antakse meile ja pealegi lähewad need andmed lahku statistika büroo andmetest, statistika büroo ja terwishoiu peawalitsuse andmete wahel on suured lahkuminekad. Kui wõtame näiteks külgehakkawate haiguste arwu 1922. a. Wirumaal, siis näeme, et terwishoiu peawalitsuse andmete järele on neid 31, statistika büroo andmete järele 21 — keda siin uskuda wõi keda mitte! Siis Järwamaal: terwishoiu peawalitsuse andmete järele — 1, statistika büroo andmete järele — 8. Wõrumaal jällegi terwishoiu peawalitsuse andmete järele — 18, statistika büroo andmete järele — 10. Rakweres — terwishoiu peawalitsuse andmete järele — 17, statistika büroo andmete järele — 1. Mida see näitab? — See näitab seda, et need arwud ei ole õieti saadud, et nende kogumist ei ole mitte õieti korraldatud, ja tagajärg on see, et neil ei ole mingit wäärtust, kuigi nende arwude muretsemiseks wäga palju riigi raha kulutatakse.

Kui meie edasi waatame terwishoiu peawalitsuse tegewust, siis peame ütleva, et ta wäga tõsiselt peaks ka rahwasaadikuid mõtlema panema. Meie oleme wäga palju kuulnud wahekorra terwishoiu peawalitsuse ja ühe ministri wahel, kes leidis, et terwishoiu peawalitsuse etteotsa on tarwis teist isikut, kuid minister jäi tookord alla. Terwishoiu peawalitsuse juhatajal on tarwilik autoriteet, tarwilik mõjuwõim, kuid seda autoriteeti, seda mõjuwõimu oma tööalal ta ei tarwita, ei tarwita seda ka terwishoiu olude korraldamiseks, waid tarwitab seda teisel teel. Kui näiteks üks arst julges

kirjutada tänawu „Päewalehes“ 6. märtsil arstiabi ja terwishoiu küsimustest maal ja seadis üles järgmised nõudmised, et terwishoiu küsimused tehtaks koolides sunduslikkudeks, järjekindlate, perioodiliste loengutega walgustades, et tarwis on korraldada maal maksuta arstiabi, sidematerjaali ja rohtude kättesaamist maakonna arstidele, farmatsöitidele ja halastajaõdedele kindel palk määrata, maakondadele oma haigemajade awamist wõimaldada, kõigile maksuta haigemaja abi linna haigemajades awada, arstide seisukorda maal parandada jne., siis ei osanud terwishoiu peawalitsus midagi muud teha, kui tegi ettekirjutuse, millega pandi juurdlus toime, kes on selle artikli kirjutanud. Mis õigusega wõtab terwishoiu peawalitsus enda peale tsensori ameti? Ma arwan, et sarnaseid wolitusi terwishoiu peawalitsuse ülemale mitte antud ei ole. See on wäga õige, kui meie terwishoiu peawalitsus töötab kontaktis arstide seltsidega. Aga see iseenesest ei tohiks paljudes küsimustes ja paljudes sammudes mõõduandew olla. Praegu tuleks just arstiabi andmise puuduste kõrvaldamiseks maal eestkätt wälja töötada ja maksma panna uus terwishoiu korraldusseadus, nagu ma juba märkisin, aga kahjuks seda senni tehtud ei ole ja minul isiklikult ei ole lootust, et seda tänawu wõi tulewal aastal tehtakse.

Mis puutub teistesse aladesse, siis ei näe meie ka siin mitte kawakindlat tegutsemist näiteks tiisikuse wastu wõitlemise alal, kus meil ainult ülewal peetakse sanatoorium Taageperas, mille kohta aga kaebtused töö-hoolekandeministeeriumile teada peaksid olema. Mina ei ole saanud neid kaebtusi kontroleerida ja sellepärast on parem neid mitte ette kanda, kuna nad aga on juhitud wist ühele töökaitse kommissarile, siis peaksid nad ka töö-hoolekandeministeeriumis teada olema. Kaebtused käiwad just selle kohta, et halbu toiduaineid on haigetele antud. (Wahel hüüe walitsuse looshist: Kust Teie need andmed saite? Kas töökaitse kommissarilt?) Mina sain need andmed sealt, kust nad on tulnud, ja töökaitse kommissar ei ole minule mitte seda rääkinud. Muidugi, teie wõite juurdluse toime panna selle kohta, kuidas see asi on päewawalgele tulnud, ja wõite ka selle asemel, et wiga parandada wõi asja korraldada, kirjutada kaebtusele peale: „akti panna!“ Nii on ennegi talitatud.

Siis, mis on meil tehtud suguhaiguste vastu wõitlemiseks? Kui ma kõige heatahtlikumalt waatan terwishoiu peawalitsuse juhataja seletuse peale ajakirjanduses, siis peab ütleva, et raske on siit midagi välja lugeda.

Mis on tehtud meie lastekaitseks? Kuidas meie seisukord lastekaitse poolest on, see peaks kõigile teada olema ja seda näitavad ka arwud suguwilja häwitamise kohta. 1920. aastal tuli neid juhtumisi ette 26, 1921. aastal — 44, 1922. aastal — 67, 1923. aastal — 77, 1924. aastal — 110. Millest need arwud räägiwad? Need on awalikuks tehtud juhtumised, suurem osa on aga awalikuks tegemata. See näitab meie elus suurt wäärnähtust, mis peaks huwitama ka terwishoiu peawalitsust.

Wõtame laste surewuse. Meie laste surewus ei ole mitte wähenenud, waid suurenenud, ja sellepärast on terwishoiu peawalitsus ka tarwilikuks pidanud lastekaitse. Aga nii, nagu ta oma teised ringkirjad hiljem tühistab, nii on ka siin talitatud. Nüüd korrata leitakse, et erilist laste- ja emadekaitset enam tarwis ei ole, sest see olla üks osa Riigikogus olewast hoolekandeseadusest ja ta on täiesti wastuwõetaw. Nüüd on see wastuwõetaw, kuna alguses leiti, et seda hoolekandeseadust Riigikogus arutamisele wõtta ei tohi, sest terwishoiu peawalitsus tahtwat siin weel oma seisukohta awaldada. Kõigest sellest paistab, et terwishoiu peawalitsusele on kõik need küsimused senni wõõrad olnud. Isegi supelus-asutuste seaduse pidi Riigikogule esitama üks parlamendi liige, kuigi selle seadusega otsekoheses ühenduses terwishoiu peawalitsusel enesel kulusid ei ole. Miks pärast terwishoiu peawalitsus kui autori-teetlik asutus ise selle peale tähelepanu pole juhtinud? (J. Laidoner, põl.: Meil on teisiseadus paljurohkem tarwis kui seda!) See on teine küsimus, kas teda tarwis on wõi mitte, ja on tõesti terve rida teisi seadusi, mis palju tarwilikumad, kuid tõsiasi on, et isegi see seadus on tulnud teisest käest.

Kõigest sellest paistab, et terwishoiu peawalitsus kõik need kawatsetawad seadused, mis rahwa terwishoiu seisukohast tähtsad, on tarwilikuks tunnustanud ainult sellepärast, et oleks, mida ette tuua järjekorralises jutuaajamises ajakirjandusele, ja wõib olla ka sellepärast, et oleks midagi rahwasteliidule, kes selle kohta andmeid nõuab, ette kanda. Kuidas

terwishoiu peawalitsus oma korraldustes toimib, selle kohta olgu ette toodud mõned näited: 1. jaanuarist 1925. aastast alates seati sisse haigete isiklik registreerimine kaardile wastawa wormi järele, mida terwishoiu nõukogu kinnitanud. Kuu aega hiljem, see on 7. weebruaril, teatab terwishoiu peawalitsus, et haige ja sünnitushaige isikliku kaardi tarwitu-selewõtmine ja wõimaluse piirides täitmine on küll kõigiti soowitaw, kuid käesolewal aastal mitte sunduslik. Esimese kirjaga, see on jaanuarikuust, öeldakse, et see on sunduslik, aga kuu aega hiljem ei ole ta enam sunduslik. Kõige selle tagajärg on, et meil ja isegi terwishoiu peawalitsusel ei ole teada, kui palju meil rawitusasutusi olemas ja kui palju neis asutustes rawitsejaid töötab. 7. jaanuari 1925. a. ringkirjas ei ole näha, kui palju seal halastajaõdesid on. Selle kohta puudub keskasutusel ülewaade. Kui isegi sarnaseid andmeid ei ole, mis siis seda weel teistelt aladelt nõudma hakata. Üldse wõib märkida terwishoiu peawalitsuse tegewuses nii sihi kui ka kawa-kindluse puudumist. Meie terwishoiu olud nõuawad praegu järjekindlat tööd, kui neid parandada tahetakse. Meil tuleb kiires korras välja töötada ja maksma panna üldine terwishoiu seadus, mille põhjal oleks wõimalik kindlat, süstemaatilist wõitlust pidada rahwa terwishoidlikkude pahede vastu. Meil on tarwis ka kawa-kindlalt wõitlema hakata suguhaiguste vastu ja tuleks peale prostitutsiooni vastu wõitlemise ka haiguste eneste vastu wõitlema hakata. Tiisikushaiguse vastu wõitlemise alal tuleb esimeses jões laialdast selgitustööd teha, tuleb materjaali koguda tema pesade ja põhjuste üle ja nende kõrwaldamiseks teid otsida. Kuid kahjuks seda senni tehtud ei ole. Meil on tarwis isegi odawaid rawitusasutusi. Taagepera on kallis ja kättesaamatu. Meil on tarwis laste surewuse vastu wõidelda ja kõigepealt selle surewuse põhjusi selgitada; nende kõrwaldamiseks teid ja abinõusid otsima hakata ning laiemate kihtide hulgas laste toitmise ja terwishoiu kohta teadmisi laiali laotada. Senni on seda teinud suureks rõõmuks eraalgatus, muuhulgas ka naiseltsid, ja nad on tihti väga häid tagajärgi saawutanud. Ka laste sanatooriumid on meil väga tarwilikud ja isegi joomise vastu wõitlemises tuleks terwishoiu peawalitsusel energilisemalt tööle asuda, selleks on kõigepealt minu arwates tarwis

kawa ja kawateostajaid. Mulle näib, et praegusel korral, praeguse seisukorra juures ei ole oodata terwishoiu peawalitsuselt suuremat tegewuse awaldust, sellepärast, et nähtawasti ei leita sealt poolt selleks aega, et nende küsimustega tarwilikul määral tegemist teha. Peab ütleva, et meil ka kooskõla puudub üldse töö-hoolekandeministeeriumi ja terwishoiu peawalitsuse wahel. Nii näiteks esitas ministeerium seaduseelnõu tööaja ja puhkepääwade kohta tööstusettevõtetes. See seaduseelnõu oli ministeeriumi poolt välja töötatud, kuid terwishoiu peawalitsuse esitaja leidis siiski tarwiliku olevat, kuigi ta on tööstusnõukogus ministeeriumi esitaja ja ei võta sealt kui iseseisew isik osa — selle seaduse wastu kõneleda ja muidugi nii mõjuwalt, et see seadus kunni tänapäewani on maha maetud. Kui tööstusettevõtete esitajad leidsid, et tuleks kuu aega lubada selle seaduse läbiwaatamiseks, siis leidis härra terwishoiu peawalitsuse juhataja selle seaduseelnõu sarnase olevat, et ühekuuline tähtaeg ta läbiwaatamiseks väikene on. Nii on see seadus kunni tänapäewani maha maetud.

Missuguses wastolus oli terwishoiu peawalitsus haigekassadele wabamüügi apteekide awamiseks loa andmisel, sellest on Riigikogu juba selge pildi saanud. Kuid terwishoiu peawalitsuse juhtiwate jõudude poolt ei jäeta ikkagi seda asja rahule, ega ka seadusandjaid, waid hurjutatakse weel tagant järele ja katsutakse meeolelu luua, nagu poleks siin õieti talitatud. Kuidas terwishoiu peawalitsuses asju aetakse, selle näitena wõiks nimetada seda, et kui Tallinna haigekassa oma apteegi juhatajaks pani prowiisori terwishoiu peawalitsusele kinnitamiseks ette, siis ei kinnitanud terwishoiu peawalitsus teda apteegi juhatajaks, waid haigekassa juhatajaks. Niisugusel mõtete laialiolekul peab terwishoiu peawalitsus oma asju ajama. Sarnaseid andmeid wõiks terwishoiu peawalitsuse tegewuse alalt weel terwe rea ette tuua ja wõib olla, ükskord, kui olud ei parane, neid ette ka tuuakse. Nende andmete ettetoomisel on see siht, et terwishoiu peawalitsus peaks tõsisemalt oma tööd wõtma, peaks meie rahwa järjest halwemaks muutuwate terwishoiuolude peale rohkem tähelpanu pöörama ja peaks oma esimeseks ülesandeks pidama meie rahwa terwishoiu olude tõstmist. Kahjuks aga seda senni ära märkida ei ole wõimalik olnud. Isegi tar-

wilikku ülewaadet ei teosta terwishoiu peawalitsus linnas. Nii näiteks wõiksin weel ühe näite tuua. Terwishoiu peawalitsusele tuli üsna üllatusena, kui ta kuulis, et on tulnud ette kala-, liha-, worsti- jne. kihwtitusi 21 juhtumist, kuna temal enesel ainult 3 teada oli. Ometi peab terwishoiu peawalitsus siin järelwalwet teostama, selleks on temal orgaanid olemas. Mina tahan loota, et terwishoiu peawalitsuses olud selles suhtes edaspidi wähegi paranewad, wastasel korral oleme sunnitud mõnda juhtumist kasutama, et teisi andmeid ette tuua, mis weel olemas on.

Terwishoiu peawalitsuse juhataja **A. Mõttus**: Wäga austatud Riigikogu liikmed! Siin on ühenduses terwishoiu peawalitsuse töö waatlemisega puudutatud asjaolusid, mis mitte ainult ei puuduta seda tööd, waid ühtlasi puudutawad ka isiklikult neid inimesi, kes seda tööd teewad, ja sellepärast lubatagu mulle lühidalt niihästi selle töö, kui ka niipalju, kui see tarwilik on, nende inimeste juures, kes seda tööd teewad, peatada. Ma ei olnud kahjuks alguses siin, kuid mulle on üldiselt siiski edasi antud need mõtteawaldused, mis lugupeetud Riigikogu liige siin ette on kandnud, ja nendest näen mina, et etteheitel, mis siit terwishoiu peawalitsusele ja tööle, mis selle ametkonna alal toimub ja neile inimestele, kes seda tööd teewad, on tehtud, on nii rasked, et peaks imestama, kuidas mina, kui terwishoiu peawalitsuse juhataja, 5-aastase tegewuse järele siit kõrgelt kõnetoolilt wõin weel nende küsimuste üle seletusi anda. Kui süüdistused ja etteheitel wähegi põhjendatud, oleks Wabariigi Walitsus õieti juba tarwilikud konsekwentsid pidanud tõmbama, ja sarnasele kahjulikule tegewusele lõpu tegema.

Kõigepealt on öeldud, et kogu meie terwishoiu peawalitsuse töö ja töö meie terwishoiu alal muus ei seisa, kui perioodilistes jutuajamistes ajakirjanikkudega ja nendele üksikute asjade ettetoomisest, mis õieti de facto ei wasta sellele, mis olemas. Ma peaksin aga, et nüüd osalt wastust anda kõigele sellele, mis siin ette heideti, osalt ka, et ära märkida kõike seda, mis meil senni tehtud, ja missuguses sihis see töö on käinud, lühidalt peatama selle töö juures.

Wõiks waadelda terwishoiu peawalitsuse tööd kahe ajajärgu ulatuses. Esimene ajajärk oleks erakorraline ehk sõja-

aastate ja epideemiate aeg, ja teine ajajärk korraline ehk rahuaja oludes tehtud töö. Mis puutub esimesesse ajajärku, mille kestust võime lugeda 1921. a. lõpuni, wõi isegi 1922. aasta esimese pooleni, siis, lugupeetud Riigikogu liikmed, arwan mina, et tarwidust ei ole eriti peatada ega aega wiita selle juures. See on nii elawalt wist igalühel meeles, ja on teada, missugused olukorrad siis olid, kuidas meil siis tööd tehti ja millega tegemist tuli teha. Ma ütlen ainult lühidalt: see taudide laine, mis Narwa frondilt pärast sõja lõppu meie riigi piiridesse sisse tungis ja õieti kogu Wirumaa enese alla oli wõtnud, osalt ulatades isegi üksikutesse meie wabariigi linnadesse, meie sisemaal ja osalt ka Petserimaal, see taudide laine ei olnud mitte vähem ähwardaw, kui wõib olla kogu meie wabadusõda. Ja missuguseid jõupingutusi tuli teha, kuidas tuli töötada arstidel, missugune oli meie arstide surewuse protsent taudide wastu wõitlemisel, see on meil kõigil teada, ja ma ei hakka seda enam kordama ega alla kriipsutama. Töö kunni 1922. aasta esimese pooleni oli osalt wõitlus selle raske nähtusega, ja osalt wõitlus pärast seda nende järelduste likwideerimisega, mis sellele suurele hädaohule paratamata järgnesid, ja mis sellega kaasas käisid. (O. Liigand, rhw.: Kas see laine Lätist üle ei käinud?) Mitte nii suures ulatuses. Seal algas tema wõrdlemisi hiljem, alles siis, kui Läti sõjapõgenejad, kes Wenemaale olid läinud, tagasi tulema hakkasid, ja kui piiril ei suudetud walwet korraldada ega karantiinisid sisse seada. Siis tulid suuremal määral seal need taudi nähtused ilmsiks, aga sel ajal kui meil, neid seal ei olnud.

Teine ajajärk, mis algas pärast erakorralise ajajärgu lõppu, kus õieti korralik töö rahuaja oludes wõis alata, see on 1922. aasta keskpäigast arwates kunni tänase päewani kestnud. Nõnda et seda rahuliku töö jaoks ülejäänud aega wõib arwata kolm kunni kolm ja pool aastat. Otsekohe, niipea kui erakorralised tööd selleks wõimalusi andsid, tuli esimeses joones kindlaks määrata tegewuskawa terwishoiu alal ja ühtlasi ka üles seada tööprogramm. Ja ma pean ütleva, oli õige palju enne kaalumisi ja rääkimisi, niihästi arstkonnas kui ka wastawates kompetentsetes asutustes, missuguses sihis ja kuidaswiisi meil tööd tuleks terwishoiu alal korraldada. Kas peaks jät-

kama seda käiku, mida meie olime harjunud nägema ühenduses olles endise Wenemaaga, wõi tuleb meil otsida siin mingisuguseid teisi teid ja wõimalusi. Ja kõigi ühine arwamine oli, et kuigi Wenemaal niihästi arstiteaduse kui ka terwishoiu alal leida wõis seda, mis kõigiti tähelpanuwäärt ja wastuwõetaw, kuid see oli rohkem puht-teoreetiline ja puhtakadeemiline, kuna aga otse rahwa terwishoiu alal, sotsiaalhügieeni alal, Wenemaal wõrdlemisi wähe oli tehtud ja Wenemaa selle poolest Lääne-Euroopa riikidest kaugele maha oli jäänud. Nõnda et meie, otsides omale eeskuju ja scades üles tööprogrammi ja tegewuskawa, ei saanud mitte niipalju waadata Wenemaa poole, kui Lääne-Euroopa poole. Oli kõigile täiesti selge, et meil enam karta ei tarwitse taudide ilmumist, mida senni nii suure jõupingutusega likwideerisime, ja nimelt sellepärast, et meil sarnaseid eeltingimusi iseenesest ei ole ja taudid ainult wäljastpoolt piiri sisse kantud wõiwad saada. Wenemaal oli aga ühiskondliku terwishoiu pearõhk pandud taudide wastu wõitlemisele. Nii tuli meil oma tööprogramm rahwa terwishoiu alal teistele alustele rajada. Ei olnud ka ühtegi kahtlust, et meil kogu tähelpanu tuleb juhtida mitte ägedate hakkawate haiguste wastu wõitlemisele, waid krooniliste haiguste wastu wõitlemisele — nimelt sotsiaalsete haiguste wastu wõitlemisele, millena esinewad peasjalikult tiisikus ja suguhaigused. Teiseks tähtsamaks punktiks meie tegewuskawas oli iseenesest mõistetawalt emade ja laste kaitse, sest on wähe seda, kui meie üksikute haiguste wastu wõitleme, waid just tarwis on, et meie rahwas maast madalast kaswaks, õpiks ja harjuks elama nende nõuete järele, mis terwishoiu ja terwise tõstmiseks tarwilikud.

Wastawalt neile põhinõuetele ja põhilauseatele seati kokku tegewuskawa ja tööprogramm. Nii määrati kindlaks, et tiisikuse wastu wõitlemine ei saa meil sündida teistwiisi, kui ainult kooskõlastatult nende üldiste nõuetega ja põhimõtetega, mis selles küsimuses makswad on rahwuswaheliselt, ja seal on esimeses järjekorras nõutaw, et tiisikuse wastu wõitlemisel kõigepealt tuleb kaasa tõmmata kogu seltskond, organiseerida kogu rahwas selleks wõitluseks, teiseks tuleb kaswatada rahwast, et ta oleks arusaaw haigusest enesest ja haiguse eest hoidumisest; kolmandaks tuleb tarwitusele

wõtta arstlik-terapöitilisi ja preventiiv abinõusid ja neljandaks tuleb nõuda sotsiaal olukordade ja rahwa elamistingimuste parandamist ning tõstmist.

Need põhilaised on kooskõlas rahvuswaheliselt tunnustatud nõuetega ja nendele otsustati rajada ka meil wõitlemine tiisikuse vastu. Mis puutub wõitlusesse suguhaiguste vastu, siis seati seal põhimõtteks, et ei tule jätkata sarnast süsteemi, kus pearõhk oli pandud prostitutsiooni vastu wõitlemisele ja sel kombel taheti wõidelda suguhaiguste vastu. See wõitluswiis on ühekülgne, sest et ta peajasjalikult sihitud on naiskodanikkude vastu, kuna meeskodanikud palju suuremate wabaduste osalised on. Sellepärast ei ole sarnane wõitluswiis kaugeltki täielik. Oli mõõdapääsemata tarwilik muuta seda süsteemi, mis tarwitusel olnud endisel Wenemaal, ja kindlaks määrata uued alused. Seati üles põhimõte — suguhaiguste vastu wõitlemine ei tohi mitte sündida ainult prostitutsiooni vastu wõitlemise kaudu, waid peab sündima otsekohevalt, mille juures esimeseks nõudeks olgu haiguse rawitsemine ja rawitsemise wõimalikult kättesaadawaks tegemine kõigile kodanikkudele. Teiseks nõudeks olgu teadmiste laialilaotamine haiguste iseloomu ja nende külgehakkawuse kohta ja rahwa kaswatamine selles sihis. Need põhimõtted ongi olnud aluseks, millisel krooniliste hakkawate haiguste — tiisikuse ja suguhaiguste vastu wõitlemise töö on baseerunud. Need alused on õiged ja peaksid kõigiti wastuwõetawad olema ka meil, kuna neile raske on vastu waielda, sest et nad kõigil kultuurmaadel tunnustatud.

Aga mis on nüüd terwishoiu peawalitsus kõige selle programmi teostamiseks teinud? Selle küsimuse juurde minnes, peaksin tähendama järgmist. Kõigepealt, mis puutub wõitlusesse tiisikuse vastu, kui meelde tuletada neid põhialuseid, millele see rajatud, siis peame tunnustama, et tõesti kolme wõi kolme ja poole aasta jooksul ei ole kes teab mis suurt ära tehtud, kuid peab ka meeles pidama, mida üldse 3½ aastaga sarnasel alal ära teha saab, sest wastuwaidlemata selge on ja seda tunnustawad kõik rahwad, et enne kui wähegi hakkad nägema tiisikuse vastu wõitlemise tagajärgi, mööduwad mitmedkümmend aastad, mitte aga üksikud. See töö nõuab kogu rahwalt suurt jõupingutust ja õige tugewat materiaalsel alust. (L. Johnson, sd.: 3 a a s -

t a t o n k a ü k s o s a k ü m n e s t !) Ta on ainult ¼ kümnest aastast, aga aastakümnetest on ta palju wähem. Kui neid tingimusi silmas pidada, siis ei tohi selle lühikese tegutsemise aja järele küll eriliselt suuri tagajärgi nõudagi. Nüüd tulen jällegi selle Taagepera sanatooriumiga, mille vastu niipalju on räägitud, kuid mille kohta meil asjatundjatel kindel arwamine on, et ta meile tingimata tarwilik, sest wähemalt üks sanatoorium peab riigis olema. Meie oleme isegi kaugemale läinud ja arwame, et peaks olema meil kaks sanatooriumi, üks Põhja-, teine Lõuna-Eestis. (J. Laidoner, põl.: Tingimata tarwilik!) Et aga seda nähtawasti niipea teostada ei saa, siis peab esialgu leppima sellega, et meil wähemalt üks korralik ja kõigiti ajanõuetele wastawalt sisseseatud sanatoorium oleks. Peale selle tuleksid weel teised arstlik-terapöitilised abinõud tiisikuse vastu wõitlemisel arwesse wõtta, nagu ambulatooriumid, nõuandekohad jne. On ette heidetud Taagepera sanatooriumile, et ta on kallis ja kättesaamatu, iseäranis wae-sematele rahwakihtidele. See etteheide sanatooriumile tehti sellesama lugupeetud Riigikogu liikme poolt, kes täna terwishoiu peawalitsust arwustas, paari aasta eest eelarwe-komisjonis Riigikogus, kus ta ütles: Jah waadake, kellele seda tarwis on, sest waestele on see täiesti kättesaamatu. Sellest tegin mina järelduse, nagu tahaks etteheitja waestele odawaid ja alawäärtuslikka sanatooriume sisse seada, mis ajanõuetele ei wasta, ja ma pidin otsekohe pareerides wastama, et minu arwates ka waestel inimestel wähemalt rawitsemine ühetaluline ja ühewääriline peab olema jõukate inimestega. Kas aga sanatoorium tõesti kättesaamatu on, ja kes seda kätte saawad, seda näeb järgmisest. Praegu on sanatooriumis maksew kord, mille järele 50% kõigist sanatooriumi kohtadest on omawalitsuste ja riigi kulul sinna paigutatud isikute all. Muidugi mõista üks puudus on sanatooriumil ja nimelt see, et seal praegu ainult 78 woodit, mispärast ka arusaadaw, et kõikide soowe rahuldada ei saa. Wõib rahuldada ainult niipalju, kui woodite arw seda lubab. Wähe on sellest, ja oleks tingimata tarwis weel teist sanatooriumi.

Mis puutub teistesse asutustesse tiisikuse vastu wõitlemise alal, siis on omawalitsused mitmel pool käima pannud tiisikuse nõuandekohad ja ambulatooriumid. Nii on Tallinnas töötamas kaks nõuande-

asutust, samuti Tartus, nii on Punane Rist möödunud aastal awanud sarnased asutused Saaremaal, Narwas, Petseris, kuna Pärnus tiisikuse wastu wõitlemise selts nõuandekoha awas. Siin wõidakse jälle tulla ja öelda, miks terwishoiu peawalitsus sellest räägib, sest seda on teised teinud. Selle peale wõin otsekohe wastata: Nõuda, et tiisikuse wastu wõitlemisel ainult riik üksi midagi ära teeks, oleks täielik absurd. Seda ei ole weel ükski riik maailmas nõudnud, ja kui meie seda teeksimine, siis oleksime esimesed, kes sellega wälja tulewad. Tiisikuse wastu wõitlemisel on kõige tihedam ja lähem seltskonna kaastöö tarwilik. Kuid ka seltskonna töö üksi ei aita, waid riik peab mõjuwalt seltskonda toetama, peab katsuma seltskonna abi mõjuwalt ära kasutada. (L. Johanson, sd.: Kes selle wastu waidleb?) Aga ma ei saa aru, milles Teie etteheited siis seisawad? Mina näitan ka, mis riik on teinud. Riik on oma poolt asutusi ja ettewõtteid subsideerinud, wõttes 50% kuludest oma kanda.

Teiseks, kui küsite, mis on terwishoiu peawalitsus peale selle weel teinud, siis pean ütleva, et seltskonna organiseerimine tiisikuse wastu wõitlemiseks on otsekohe terwishoiu peawalitsuse poolt wälja läinud. See oli wist 1920. a., kui ettepaneku tegime Taageperas sanatoorium awada ning samme astusime mõisa saamiseks, siis tegi Wabariigi Walitsus terwishoiu peawalitsusele ülesandeks seltskonda organiseerida tiisikuse wastu wõitlemiseks. Terwishoiu peawalitsusest läksid kutsed wälja, asutati tiisikuse wastu wõitlemise selts Tallinnas... (L. Johanson, sd.: See on 10 miljonit saanud ja mitte midagi teinud.) Kui meie seltskond ei suuda weel energiliselt töötada ega rahalisi annetusi kokku tuua, et abiks olla riiklikule toetusele, siis ei ole ometi terwishoiu peawalitsus selle juures süüdi. Kas üldse sarnast wõimu on, kes suudab seltskonda sundida annetusi tooma? Nõnda hakkasid meil tiisikuse wastu wõitlemise seltsid tekkima peale Tallinna ka igalpool mujal, nii et praegu wäga mitmes linnas ja maakonnas sarnased seltsid juba olemas on. Need on ühinenud tiisikuse wastu wõitlemise liiduks, kellega wastawad riiklikud asutused terwishoiu alal tegutsewad täielikus kontaktis. Siin peab jällegi ütleva, et kolme ja poole aastaga ei saa rohkem ära teha, kui senni on tehtud. Hea, kui

oleme suutnud seltskonda sarnasel moodsulgi organiseerida. Niisuguse lühikese ajaga ei ole ükski riik midagi rohkem ära teinud. Peame ometi aru saama ja sellega rehkendama, missugused wõimalused meil olemas ja mis teha saab.

Edasi. Suguhaiguste wastu wõitlemise asjus tähendasin juba põhialused ära. Mis on siin tegelikult ära tehtud? Siin on niipalju ära tehtud, kuipalju selleks wõimalusi on olnud, peale selle on terwishoiu peawalitsuses wälja töötatud seaduseelnõu, weel rohkem, wiimasele terwishoiu nõukogu koosolekul wõeti seaduseelnõu põhimõttelikult wastu. See läheb muidugi seisukoha awaldamiseks omawalitsustele ja teistele asutustele. Kuid wõin otsekohe ette öelda, mis selle seaduseelnõuga praegusel ajal sünnib. Seaduseelnõu näeb ette maksuta rawitsemise, mille teostamine aga nõuab bakterioloogiliste laboratooriumide ja ambulatooriumide wõrgu loomist üle maa, et kõigile rawitsemise kättesaadaw oleks. Kalkulatsioonid seaduseelnõu teostamiseks on järgmised: esimesel aastal nõuaks see riigilt vähemalt 75 kunni sada miljonit marka asutuste sisseseadmiseks ja käimapanemiseks, kuna aga järgmistel aastatel asutuste ülewalt pidamine wõtaks iga aasta eelarwest vähemalt 25 miljonit marka. Kas see praegu teostataw oleks, seda ei saa mina öelda. See ei ole ka minu asi. Kuid minule on juba ette öeldud, et sarnane seadus praegu kuidagi teostataw ei ole. Ilusad wõiwad olla põhimõtted, hea wõib olla tahtmine, kuid kõigi ilusate põhimõtete ja hea tahtmise juurde on tarwis weel midagi muud. Ja see midagi muud ei olene minust. (K. Päts, põl.: Mis haigekassad teewad, need wõiksid ka aidata. L. Johanson, sd.: On juba aidanud ja aitawad ka.)

Nüüd tuleksin selle juurde, kus muuseas tähendati, et meil surewus suureneb, et laste surewus on suur jne. Eriti kriipsutati alla, et terwishoiu statistika pole korralik, andmed on puudulikud. Mis wiimasesse wäitesse puutub, siis pean ütleva, et terwishoiu statistika korraldamine algusest saadik ei ole olnud terwishoiu peawalitsuse käes; meil ei ole olnud ühtki ametnikku ialgi selle jaoks. Statistika büroo ellutekkimisega wõttis ta oma peale ka terwishoiu statistika korraldamise. Tegelikult ei ole seda tänini seal korraldama hakatud, wälja arwatud mõned katsed käesolewa aasta algul.

Statistika keskbüroo tunnistas ise ka statistika nõukogu koosolekul, et ta terwishoiu statistika on viimaseks jätnud, kuna ei ole selle järele erilisi nõudmisi olnud, ning teiste alade statistikaga on liiga kinni oldud. Ma saan sellest täiesti aru, ma ei tee ka mingisuguseid etteheiteid, ja ma pean isegi veel rohkem ütlema, et meil ei ole sellepärast veel mitte midagi katki, et meil senni pole terwishoiu statistika viimase peensuseni välja töötatud. Ükski riik ei ole suutnud seda viimase peensuseni välja arendada; aastakümneid ja sadandeid kestab töö edasi; ühelgi riigil ei ole absoluutselt täielikku statistikat. Nii väga kui mina ka isiklikult heameelega näeksin, et terwishoiu statistikale kingitaks suurt tähelepanu, tuleb siiski siinsamas tähendada, et seda kõike ei saa mitte teha üle öö, vaid peab ikkagi teatud süsteemi ja järjekindlusega tegema. Kui siin üle öö ühed või teised korraldused maksuma paneme ja kui meie neid mõne kuu või aasta pärast rewideerima ja muutma peaksime, siis tooks see meie terwishoiu statistikasse sarnase anarhia, mille tõttu meie terwishoiu statistika igasuguse väärtuse kaotaks.

Mis aga puutub nende andmete mitmetõelikkusesse, mida lugupeetud Riigikogu liige siin ette tõi ja mis võetud sellest terwishoiu aastaraamatust, kus tähelepanu äratav asjaolu, et surevus üksikutesse haigustesse mõnel pool on olnud väga suur, siis pean ütlema, lugupeetud Riigikogu liikmed, et need andmed, mis sellest aruandest leiata, on saadud statistika keskbüroolt, ja nagu ma juba waremalt tähendasin, ei ole terwishoiu statistika seal veel senni tarvilikul määral korraldamist leidnud. Kui need andmed, mis ette on toodud aruandes, trükitud olid, ütles statistika büroo ülem, kui kahju, et meilt kontroleerimata andmed välja on antud. Terwishoiu peawalitsuse inimene, kes selle raamatu kokkuseadmisel töötas, käis statistika keskbüroos andmeid saamas; meie lasksime raamatu trükkida ja siis öeldi, et need andmed on kontroleerimata. Ma tunnen kaasa, ma saan aru, et see halb on, et see nõnda on sündinud, aga ega mina selle eest wastutada ei saa, kui andmed puudulikud ja kontroleerimata olid. Kuigi siin üksikud andmed puudulikud on, siiski ei saa võtta kõike absoluutselt eitawalt. Siin on ka häid asju sees, üksikud asjad on halvad, aga ega sellepärast ei saa lõppude-lõpuks kogu tööd alawäärtuslikuks tunnis-

tada. See töö annab siiski teatud pildi, ja rohkem meie statistikalt nõuda ei saa. Täpset pilti statistika ialgi anda ei või.

Etteheidete puhul, nagu oleks meil laste surevus kohutawalt suur ja suureneks veel rohkem ja selle vastu võitlemiseks midagi ei tehta, tähendaksin järgmist. Ma ei taha siin oma subjektiivset arvamist ette tuua, vaid õnneks sain täna professor Liiu'si kirja, mis rahwasteliidule walmistatava töö jaoks määratud. Ta kirjutab: „Rinnalaste surevus ei ole meie juures just mitte kõrge. Meie suuremas linnas, Tallinnas, oli enne ilma sõda 14%, maal ja väiksemates linnades arwatawasti selle ümber, kuid nende kohta puuduwad igasugused andmed. Praegu on ta veel vähem. Nii oli ta üleriiklikult 1922. a. 12,9%, 1923. a. 11,2%.“ Nõnda on siis lugu professor Liiu'si andmetel rinnalaste surewusega. Ta lisab lõpuks ka juurde, millega on seletataw surewuse mitte kõrge protsent: „meil toidawad emad suurelt osalt ise oma lapsi oma rinnaga“, sellest leiab ta, et meil rinnalaste surevus wõrreldes mõne teise riigiga palju väiksem võib olla. Siin küsiti, kas see kiri on saadetud rahwasteliidule. Seda just mitte. Need on andmed rahwasteliidule saadetava töö jaoks. Meie kontroleerime veel neid andmeid, wõrdleme teistelt asutustelt saadud andmetega.

Edasi heideti ette terwishoiu peawalitsusele, et seal seadusandluse alal midagi tehtud ei ole, ja et sellest olenewad kõik need puudused, mis meil terwishoiu alal olemas. Lugupeetud Riigikogu liikmed, nii palju kui minul käepärast tarwitada on materjaale välisriikide seadusandluse kohta, niihästi terwishoiu alal, kui ka mujal, siis pean ütlema, et ükski riik ei ole jõudnud 3½ aastaga mingisuguseid põhipanewaid seadusi vastu võtta. Siin ei ole ka midagi imestada, vaid just ümberpöörduvalt võib öelda, et palju õigem on lasta tegelikus elus mingisugusel kindlal korral enne välja kujuneda ja alles pärast see seaduses fikseerida, kuna muidu teoreetilisi seadusi loome, mida ei saa tegelikult ellu wiigi. Kuid hoolimata kõigest sellest on terwishoiu peawalitsus siiski juba algusest saadik asunud seaduseelnõude wäljatöötamisele. Lugupeetud Riigikogu liigetel tohiks aga väga hästi meeles olla, mis pärast terwishoiu korralduse seadus ei ole senni veel päewawalgust näinud. Ta oli juba üldkommisjoni jõudnud, oli omawalitsuse

komisjonis kolmel lugemisel vastu võetud. Seal tuli aga murrang meie terwishoiu korraldusse: terwishoiu peavalitsus wiidi ühe ministeeriumi alt teise alla, kusjuures üles kerkisid küsimused, kas ei tuleks terwishoiule uusi alasid juurde tuua ja üksikuid hoolekande alasid, mis orgaaniliselt ühte kuuluvad terwishoiuga, ka ühte wiia. Selletõttu tuli seadus Riigikogust tagasi võtta ja ta tuli ümber töötada. Iga seaduseelnõu kokkuseadmisel aga tulewad kõnealla ja kaalumisele mitmesugused momendid. Mis puutub eriti terwishoiu seadusesse, siis oli meil tegemist peasjalikult kolme momendiga. Iga moment sisaldas eneses sarnaseid elemente, mis isekeskis väga lahkuminewad. Mina tahaksin näha seda kunstnikku, kes suudaks kõiki momente üle öö kooskõlastada, nii et nad kõigile wastuwõetawad oleksid. Kõigepealt pidime meie seaduseelnõu kokkuseadmisel silmas pidama seda momenti, mida meile ette kirjutab arstiteadus ja rahwuswahelised nõuded. Niipea, kui meie seda tahtsime radikaalselt läbi wiia, siis oli meil kohe konflikt omawalitsustega ja konflikt ka nendega, kes seda seadust täitma oleksid pidanud. Meie võime ideaalseid nõudeid üles seada, võime nõuda, et seadus peab wastama nii- ja niisugustele teaduslikkudele nõuetele, kuid meie omawalitsustele ei ole ta siis praegusel silmapilgul wastuwõetaw. Mina saan sellest väga hästi aru ja annan nõuetele, mida omawalitsused üles seawad, võimaluse piires järele, kuid siin peame juba esimesest momendist ohwriks tooma teise momendi kasuks. Ja kui meie lõpuks juurde võtame veel arstid, kes seda seadust täitma peawad, nende majandusliku olukorra küsimused ja kõik need nõuded, mida nad üles seawad, siis peab ütleva, et meie niihästi esimesest kui ka teisest momendist ohwriks tooma peame ka nendele. Et seda kõike kooskõlastada, seks peaksime leidma kuldse kesktee, mida aga ometi nii kerge leida ei ole. Meil ei ole ka mitte magatud. Seaduseelnõu ei ole seisnud, waid on käinud komisjonist komisjoni. Ma wõin öelda, et ta on ometi nii kaugele jõudnud, et nüüd lõppude-lõpuks maakondade liit ja linnade liit on öelnud, et nad teatud kontsessioonide põhjal walmis on seda vastu võtma. Tuleb lõpulik redaktsioon leida, kuidas teda kõigile enam-wähem wastuwõetawaks teha. Kui teie meelde tuleb tate alles mõne aja eest Tallinnas ära-

peetud linnadeliidu juhatusse koosoleku kirjeldust, siis leiate sealt, et linnadeliit on tarwilikuks pidanud, et selle seaduse wastuwõtmine lükataks edasi kunni omawalitsuste ja ministeeriumide seadused vastu võetud, ning seletab seda sellega, et meie terwishoiu olud niiwõrd paranevad on, et praegu tarwidust selle seaduse järele ei ole. Seda ütlevad ka maakondade liidu esitajad ja seda ütlesid ka Tartus maakonna- ja linnaarstide ühisel koosolekul kõik maakonna- ja linnaarstid. Mina pean ütleva, et mina ühes osas sellega nõus olen, kuid mina näeksin siiski, et see seadus warem meil maksma pandaks, sest on asjaolusid, mis nõuawad, et ülesanded, mis jaoskonnaarstide peal lasuwad ja need wahekorrad, mis on arstidel omawalitsustega, kindlamalt fikseeritud oleksid. Muidu aga tegelikus töös saame meie praegu väga hästi läbi ilma selle seaduseta. Seda wõiwad kõik omawalitsuste esitajad tõendada, sest kogu wiie aasta jooksul ei ole meil terwishoiu alal ühtegi arusaamatust ega konflikti omawalitsustega olnud. Nõnda waatan mina selle seaduseelnõu peale, mis teoksil on ja mis mitte minust äraolenewatel põhjustel on liikunud komisjonist komisjoni.

Peale selle on meil, ma juba nimetasin, suguhaiguste vastu wõitlemise seaduseelnõu, külgehakkawate haiguste vastu wõitlemise seaduseelnõu ja terwishoiu personaali kutsetegewuse seaduseelnõu. Kuna need teised seaduseelnõud teatud wiisil on rajatud eelpooltähendatud põhikorraldusele, siis ei oleks loogiline neid enne wälja tuua, kui põhikorraldus ei ole vastu võetud. Minu arwates ei ole ka midagi katki, kui need seaduseelnõud veel wiibiwad senni, kunni põhikorraldus lõpulikult vastu võetud on.

Kui ma õieti aru sain, siis on siin ka lepra asjus etteheiteid tehtud, nimelt et meil ei olla lepra arstigi, kuna see haigus wääriks suuremat tähelepanu. Mul oli walus kuulata eelarwe-komisjonis üht etteheidet, mis nii väga wähe põhjendatud ja kaalutud oli ja selletõttu iseenesest wastamiseks raskusi ei teinud, kuid walus sellepärast, et seal nimelt juhiti tähelepanu sellele, et meie naaberriigis Lätis olewat leprahaigete arw mõne saja pealt wähenenud mõnekümne peale, kuna meil aga leprahaigete arw kaswab. Juba tol korral komisjonis esitas mulle üks komisjoni liige küsimise, enne veel, kui mina selle etteheite peale wastata sain, et olge

head ja õelge, kas on leprahaigus parandataw wõi arstitaw haigus ja kui ta arstitaw on, siis kui ruttu ta paraneb, wõi kui ta mitte arstitaw ei ole, siis kui ruttu see haigus tapab. Seal mina wastasin, et ei ole weel üldse kindlaks tehtud, kas lepra parandataw on, ja inimesed peawad kümnete aastate wiisi leprosooriumides lamama, ilma et nad paraneksid. Kui nüüd Lätis on paari aasta jooksul leprahaigete arw sadade pealt mõnekümne peale langenud, siis on siin kindlasti trükiwiga, on mõni sada eksikombel eest ära jäänud ja need andmed on lausa waled, sest et leprahaigeid kahe aasta jooksul niipalju oleks terweks saanud, on täiesti wõimatu. Mispärast meil ei ole eriti enam lepraarstiga tegemist tehtud, siis sellepärast, et meil selle järele tarwidust ei olnud, kuna seda ülesannet täidab meil terwishoiu peawalitsuse juhataja abi, kes on ka epidemia arst. Peale selle on meil kõigis leprosooriumides arstid juhatajad, näiteks Kundas, Tarwastus, Muulil jne., kes nende küsimustega tegemist teewad. Peale selle ka weel professor Paldrock, kes wiimasel ajal selle küsimusega järjekindlalt tegemist on teinud. Kõik need küsimused, mis lepra asjus üles kerkida wõiksid, tulewad meil terwishoiu nõukogus ja arstide organisatsioonides arutamisele. Erilisi inimesi selleks ametis pidada ei ole tõepoolest mitte tarwis.

Siit kõrgelt kõnetoolilt langesid terwishoiu peawalitsusele etteheited mingisuguse „Päewalehes“ ilmunud artikli pärast, mis käsitab küsimust, kas ei oleks meil mitte otstarbekohane „semstwo“ süsteemi sisse seada, mille puhul terwishoiu peawalitsus ei olla mõistnud muud teha, kui juurdlust toime panna selle inimese kohta, kes seda on kirjutanud. Seda kuulsin mina siin teist korda, esimest korda lugesin sellest mingisugusest ajalehest, kuid see kõik ei wasta tõele, sest sarnaste asjadega ei ole terwishoiu peawalitsus tegemist teinud. Küsimus oli isenesest väga lihtne. Meil on maksew kord, mille järele juhtumistel, kui meie ühest wõi teisest ajalehest leiame kirjutusi, mis puudutawad kas üksikuid arste, terwishoiuasutusi wõi omawalitsusi, saadame kirjatükid tähendatud arstidele wõi asutustele, et nendel wõimalus oleks niisugusel korral, kui nad kirjatükis awaldatud mõtetega wõi asjaoludega nõus ei ole, tarwilikul wiisil reageerida. Sel korral saadeti ülaltähendatud kirjatükk terwishoiu peawalitsuse poolt jaoskonnaars-

tide seltsile, sellepärast et ta puudutas arstiabi korraldamist maal. Ja sealt sain mina seltsi esimehelt wastuse, et tema aimab ka, kes artikli on kirjutanud. Ja see oli kõik. Mingit muud käiku terwishoiu peawalitsus sellele asjale andnud ei ole ja ei mõtlegi seda teha. Suuremat sõnawabadust terwishoiu küsimuste arutamiseks nõuda, kui on olnud senni, ei ole arstidel küll ühtegi põhjust ega ka wajadust. Olen senni rehkendanud kõigi nende arwamistega, mis arstide organisatsioonidelt tulewad, kuid seda nõuda minu käest, et mina iga ühe ajalehes ilmunud artiklis awaldatud arwamisi ja soowe tähele paneksin oma töö juures, et mina iga üksiku arsti näpunäiteid jalamaid täidaksin, seda ma küll eneselt nõuda ei luba, sest on juba liig.

Siis on siin weel kõneldud sellest, nagu ei oleks terwishoiu peawalitsusel isegi niisuguste asjade kohta andmeid, nagu rawitsusasutused, õed, terwishoiu personaal jne. Lugupeetud Riigikogu liige oleks küll pidanud enne selgust muretsema ka selles asjas, kui ta tuli etteheiteid tegema asutusele. Mis puutub terwishoiu personaali, siis on see ju alati liikuw, tema koosseis muutuw, millest ka terwishoiu peawalitsus informeeritud peab olema, mispärast aegajalised teadetepärimised asutustelt ja omawalitsustelt tingimata tarwilikud. Ei ole midagi iseäralikku, et ka käesolewa aasta algul neid teateid nõuti. (L. Johanson, sd.: Kas neid andmeid on?) Miks ei ole, isegi selles aastaraamatus, mis ka Teil käes oli, on nad sees. (L. Johanson, sd.: Et Teil mingisugused andmed on, selle üle ma ei kahtle.)

Edasi puudutaksin lühidalt emade- ja lastekaitse küsimust. Mäletatakse wist väga hästi, et sel alal on meil algatuse teinud Ameerika punanerist ja lady Paget's mission. Tähendatud organisatsioonid andsid meilt lahkudes omawalitsustele üle awatud asutused ja õige suurel määral warustust, millega wõisid omawalitsused edasi töötada. Kuid niipea, kui nad meilt lahkunud olid, tuli meil küsimus üle tõsta: mis teeme meie edasi ja kuidas suudame meie kõiki neid asutusi ülewal hoida, millele nad aluse pannud? Seati kokku edaspidine tegewuskawa ja tehti kindlaks, et meil tuleks selle poole püüda, et iga 10—15.000 elaniku kohta läbistikku oleks üks emade nõuandekoht. See nõuaks üle terve riigi umbes 75 nõuandekohta ja igapähe ülewalpidamiseks

läheks umbes miljon marka aastas. Kui riik wõtaks oma kanda 50% kuludest, siis tuleks eelarwesse umbes 40 miljonit aastas juurde wõtta. Oli täiesti selge, et ühe wõi kahe aastaga meie seda kõike teostada ei saa, waid seda tuleb teha järkjärgult, nii et iga aasta awamisele tuleksid 3—4 uut nõuandekohta. Teist teed meil ei ole. Ei ole mitte õige, nagu oleks naisorganisatsioonide liit seda kõike korraldanud. Ma olen ju wäga tänulik naisliidule selle töö ja waewa eest, mida ta teinud ja näinud, sest meie oleme kõigelaheemas kontaktis töötanud, ja loodetawasti saab see koostöö ka tulewikus wäga sõbralik olema, mida muidugi soovida tuleks, kuid ei saa mitte öelda, et sellel alal ei ole terwishoiu peawalitsus midagi ära teinud. Seda on wäga raske öelda, kui objektiivne olla.

Kõigest sellest, mis ma olen katsunud lühidalt ette tuua, selgub, et kolme ja poole aasta jooksul on terwishoiu peawalitsus siiski mitmesuguseid algatusi teinud, on organisatsioonidele ja asutustele alus pandud, on kindlaks määratud terwishoiu poliitika sihtjooned ja üles seatud töö programm, mille alusel töötatakse. Seda peab igaüks, kes wähegi objektiivne tahab olla, tunnistama. Mina ei wõta seda mitte oma peale, et öelda, kas on seda palju wõi wähe olnud, ma ei taha iseenese arwustaja olla, kuid mina lubaksin enesele, austatud Riigikogu liikmed, ette lugeda teile ühe wäikese märkuse rahwasteliidu esitaja arwamisest meie maa terwishoiuolude ja -töö kohta. Rahwasteliidu esitaja, kes enne jõulu siin wiibis, ja kes mitte kui meteor ei lennanud siit läbi, waid oli siin kaks nädalat, tutvunes meie tööga ja seaduseelnõudega. Tema ütles järgmist: „Kuidas uued riigid oma korraldustoid on teinud, missuguseid tagajärgi andis wõitlus taudidega ja milline wäärtus on terwishoiu alal loodud asutustel, seda oli tähtis rahwasteliidul tundma õppida. Nägin wäga tähelepanuwäärt korraldustööd, mis ei ole küll weel lõpule wiidud, kuid mille kallal agarasti tööd tehakse, seda on näha ka sellest seaduseelnõust, mis terwishoiu korralduste tarwis terwishoiu peawalitsuses olemas on. See korraldus tahab pidada wõitlust külgehakkawate haiguste wastu kõigeuemate põhimõtete järele. Kõrwuti sellega on näha, et ka haigemajades moodne ümberkorraldus käimas on. Tallinna külgehakkawate haiguste haigemaja wõib otse eeskujulikuks lugeda. Hirurgia osa-

kond on imekspanemiswäärt hästi korraldatud. Soowitawad oleksid weel orgaanid külgehakkawate haiguste wastu wõitlemiseks, eriti bakterioloogilisel alal, milleks ka arstid eriti ettewalmistuma peaksid.

Rõõm on näha suurt tööd, mis Eestis tehakse terwishoiu populariseerimise alal rahwa hulgas. Tähelepanuwäärt on tööd, mis tehtud emade ja rinnalaste hoolekande alal. See töö nõuab küll suuri jõupingutusi, kuid ta tootab kõigeparemat. Üldiselt on muljed wäga head sellest tööst, mis kolme aasta jooksul tehtud. Terwe seisukord on peaaegu muutunud normaalseks.“ (E. Weberman, rhwsw.: „Päewaleht“ ei tunne seda.)

Ka mina wõin öelda, et meil ägedate hakkawate haiguste suhtes seisukord on täiesti paranenud, normaalseks muutunud ja on täiesti rahuloldaw. On tööd palju ees, kuid see töö on sarnane, mida ükski jõud, ükski rahwas ei ole 3 wõi 3½ aasta jooksul läbi wiinud, waid siin on tarwis aastakümneid. Tähtis on, kas meil on õige programm, kas meie töörada on õige. Seda tunnistas ka rahwasteliidu esitaja, kes ütles, et mitte tähtis ei ole, missugused asutused on teil ja kui hästi on nad sisse seatud, tema on Riias ja mujal näinud ilusaid asutusi, kuid seda wõib teha kõik kui raha on, aga tähtis on see, kas teil on kindel programm. Kui teil see on, siis kindlasti areneb töö õiges sihis.

Oleks weel öelda mõni sõna üksikute märkuste kohta, mis siin tehti. Nii heideti ette, et terwishoiu peawalitsuse juhataja esinemine tööstusnõukogus oleks nagu wastolus olnud ministeeriumiga. Selle kohta pean tähendama järgmist. Terwishoiu peawalitsuse juhataja ei kuulu tööstusnõukogusse mitte kui ministeeriumi esitaja, waid tema kuulub sinna kui terwishoiu peawalitsuse esitaja, samasuguste õigustega, nagu ministeeriumi esitajadki. See on Asutawa Kogu poolt wastuwõetud seadusega fikseeritud ja arwatawasti ei saa wist kahtlust olla, et kui terwishoiu peawalitsuse juhataja kuulub sinna iseseiswalt, kui ta on määratud nõukogu liikmeks mitte ministeeriumi esitajana, et temal siis tohiwad olla ka oma iseseiswad arwamised. Käesolewal juhtumisel olid need arwamised niisugused, et kaubandus-tööstusalal ei saa töö- ja puhkepäewi ühtlaselt normeerida nii nagu seaduseelnõu seda ette nägi, milles taheti kaubandust samale alusele wiia,

nagu tööstustki. Sellega aga mina kuidagiwiisi nõus ei saa olla. (L. Johanson, sd.: Mis Teie siis ministeeriumis tegite?) Ministeeriumis ei ole mina seda seaduseelnõu näinud, sest et ta ei puutu otse terwishoiusse ega minusse. Nõnda leian mina, et ka see etteheide ei ole päris märki läinud.

Sama lugu on ka haigekassa wabamüügi apteegi awamisega ja wist ei ole etteheitja isegi asja suurem poolehoidja, kui see, kes siin täna kõigeenam etteheitteid on saanud. Kui teie waewaks wõtaksite terwishoiunõukogu protokolle lugeda, siis leiaksite sealt, kes tõstis selle küsimuse üles, kes wiis selle läbi ja kes selle liikuma pani. Et aga pärast küsimuses teised asjaolud kaasa kõnelema hakkasid, siis ei ole ometi selles süüdi see inimene, kes asja liikuma on pannud. Etteheitena on toodud isegi masinakirjutaja trükiviga, kes on jätnud wälja apteegi juhataja ja lihtsalt kirjutanud selle haigekassa juhatajaks. Seda ei leia mina tarwilikuks siit kõnetoolilt üldse mitte öiendada. Üldiselt tohiks wist selge olla, et 3½ aasta jooksul tehtud töö on neile alustele rajatud olnud, mis ka wäljaspool wastuwõtmist ja tunnustamist on leidnud. Siin wõidakse aga öelda, et on ju tõsi, et sismaal ja riigis töötatud ja tegutsetud on, kuid kuidas on üldised suhted rahwuwaheliselt, sest terwishoiu töö peab ulatama üle riigi piiride, terwishoiu töö on rahwuwaheline. Kas on sõlmitud konwentsioone? Ja kui asja sellest küljest waadelda, siis peab ütleva, et ka siin on niipalju tehtud, kui seda aeg ja olud on lubanud. Juba 1922. aastal sõlmisime konwentsiooni Wenemaaga, Lätiga ja Ukrainaga. See konwentsioon on rajatud nendele põhimõtetele, mis Pariisi konwentsioonis 1912. aastast ette nähtud. Seda tuli aga tuntawalt ümber töötada ja praegusaja nõuetele wastawalt täiendada. Alles nende päewade sees saime kutse Pariisist, tulla sinna konwertsile tulewal sügisel. Konwertsile päewakorras on 1912. aasta konwentsiooni rewideerimine ja täiendamine, mida meie juba 1922. aastal tegime. Nõnda et ka selles suhtes ei leia ma, et meie midagi muud oleksime teha saanud, kui tehtud on. Kuidas on aga meie suhted rahwasteliiduga? Ma pean konstateerima, et kõigeparemad, juba 2 aastat saadame oma inimesi wahetuskursustele, meile tullakse kõigiti wastu. Minule isiklikult on paaril korral ettepanekuid tehtud, kuid ma ei ole senni

kahjuks neid wastu wõtta saanud puht isiklikkudel põhjustel, kuid üldiselt, nagu öeldud, on wahekorrad head ja läbikäimine kõigeelawam.

Lõpuks ei soowiks ma midagi muud, kui ainult seda, et mulle öeldaks, kas need sihtjooned ja põhimõtted, millel meie terwishoiu töö on püsinud ja mis ka tulewikus selle töö aluseks peaksid olema, kas nad on wastuwõetawad ja õiged. Kui arwatakse, et nad wastuwõetawad ei ole, siis on ju wäga lihtne abinõu, et need inimesed, kes need põhimõtted loonud, sihtjooned üles seadnud ja nendele oma töö on rajanud, et need inimesed peaksid lahkuma. Ja seda teen mina otsekohe, kui lugupeetud Riigikogu liikmed, kelle alandlik teender mina juba enam kui 5 aastat olen olnud, minule seda ütlevad.

Juhataja **M. Martna**: Aruandja lõpusõna ei tarwita. On ettepanek tehtud töö - hoolekandeministeeriumi eelarwe 349.690.700 marga suuruses wastu wõtta. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on töö - hoolekandeministeeriumi eelarwe-osa wastu wõetud.

Riigikogu on üle kahe tunni töötanud, kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 7.30 min.

Pärast waheaega jätkub koosolek kell 10.35 min.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson**.

Sekretäri kohal sekretär **T. Kalbus**.

Riigi 1925. a. eelarwe ühtlustamise komisjoni aruandja **K. Kornel** (loeb): „Riigiwõlad.

§ 27. Laenu protsendid 277.576.100.—

§ 28. Laenude realiseerimise kulud ja kursiwahed 20.000.000.—

Riigiwõlad 297.576.100.—“

Juhin Riigikogu liikmete tähelepanu selle peale, et ühtlustamise komisjonis tehti selgeks rühmade esitajate nõupidamise tagajärjel eelarwe tasakaaluwiimise tarwidus. Komisjon lõpetas selle töö teatawate tagajärgedega ja wõttis sellejuures aluseks Wabariigi Walitsuse poolt esitatud muudatuste ettepaneku. Lõpukokkuwõtte järele ja arwesse wõttes neid suurendusi, mis täna wastu wõetud, on waatamata wõrdlemisi suurte wähen-duste peale erakorraliste kulude osas,

praegusel silmapilgul puudujääk 5 miljonit. § 28. juures on walitsus ise ette pannud seda wiie miljoni marga wõrra vähendada, silmas pidades seda, et laenude tasumise tingimiste muutumise tagajärjel wõimalik on seda summat vähendada 20 miljoni pealt 15 miljoni peale. Ka ühtlustamise komisjon leidis, et see on siin wõimalik, ja sellepärast panen ette ühtlustamise komisjoni nimel § 28. wastu wõtta 20 miljoni asemel 15 miljonit.

Juhataja **J. Tõnisson**: Aruandja poolt on komisjoni nimel ettepanek tehtud wastu wõtta § 28. Laenude realiseerimise kulud ja kursiwahed 15 miljoni marga suuruses. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Panen riigiwõlad ühes wastuwõetud muudatusega hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on riigiwõlad ühes wastuwõetud muudatusega wastu wõetud.

Aruandja **K. Kornel** (loeb): „Üldised kulud.

§ 1. Lisapalk	<u>70.000.000.—</u>
Üldised kulud	<u>70.000.000.—</u>

Korralised kulud 6.090.197.200.—“

See summa otsustati wõtta rahaministeeriumi arwele lisapalgaks riigiametnikkudele. Ühtlustamise komisjon leidis, et selle summa tarwitamine peab sündima eriseaduse põhjal.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on üldised kulud wastu wõetud.

Aruandja **K. Kornel** (loeb): Erakorralised kulud. (Waata lisa nr. 3, weerg 29—35.)

Aruandja **K. Kornel**: Selle osa kohta on ühtlustamise komisjon õige rohkesti ja wäga mitmesuguseid muudatus-ettepanekuid teinud, mida ma järjekorras ette kannan. Kõigepealt otsustati kustutada Riigikogu, § 1. — kinniswara muretsemiseks — 4 miljonit, teiseks rahaministeerium, peatükk I, § 1. wastu wõtta 8 miljonit marka. Siin oli õieti kaks ettepanekut: ühelt poolt, wõtta wastu summa muutmata 10 miljoni marga suuruses. Siis haridusministeerium, peatükk II, § 1. kustutada 6 miljonit marka

Petseri gümnaasiumi ehitamiseks, arwesse wõttes, et käesolewal aastal tegelikult seda summat tarwis pole, kuna seks otstarbeks suurem summa eelmisest aastast kasutada. Siis otsustati vähendada haridusministeerium, peatükk IV, § 1. 500.000 marga wõrra, mis ette nähtud muuseumi remondiks. Järgmine muudatus tehti teedeministeerium, peatükk I, § 4. ja nimelt wõeti üles uute raudteede ehitamiseks 94 miljoni asemele kõigest 8 miljonit marka. Siis otsustati teedeministeeriumi peatükk II § 7 vähendada 2 miljoni marga wõrra, wõttes 5 miljoni asemele 3 miljonit marka. Järjekorras wõttes tuleb nüüd suurendamis-ettepanek ja nimelt teedeministeeriumi peatükk III § 3 wõtta üles erakorraliste kulude all Riia telefoniselsile Eestisse jäänud waranduste eest tasumiseks 3.913.200 marka. Järgmine on ka suurendamis-ettepanek, nimelt wõtta üles töö-hoolekandeministeeriumi peatükk II § 2 toetus töölistekodu ehitamiseks 5 miljonit marka, sest komisjon wõttis wastu Wabariigi Walitsuse sellekohase ettepaneku. Need oleksid muudatused erakorraliste kulude juures, mis tehtud ühtlustamise komisjoni poolt.

Rahaminister **L. Sepp**: Ma liksin weel juurde järgmised muudatus-ettepanekud: kõigepealt wälja jätta sõjaministeeriumi erakorraliste kulude eelarwest § 12. Segakulud 50 miljonit marka, awans kaitseliidule; erakorraliste tulude eelarwest § 7. kaitseliidu maksust sissetulew summa 50 miljonit marka. See summa koormab täiesti ilmaaegselt eelarwet, sellepärast on õigem see wälja jätta; siis panen ette erakorraliste kulude eelarwest kohtuministeeriumi alal vähendada peatükk 4. § 1. wangimajade ehitamissumma 10 miljoni marga wõrra ning suurendada erakorraliste kulude eelarwet teedeministeeriumi alal peatükk I. § 4. uute raudteede ehitamine 36 miljoni marga wõrra. Selle wangimajade eelarwe-summa vähendamise-ettepaneku kui ka järgmised ettepanekud teen selle põhjendusega, et arwatawasti mingisugused uued maksud wastu wõetakse ja nende sissetulewate summade arwel esineb Wabariigi Walitsus lisaelarwega, et kulusummasid. mis siis tarwilikud leitakse olewat, pärast uuesti üles wõtta.

Th. Pool (tõer.): Mina teen ettepaneku vähendada teedeministeeriumi peatükk II riigiraudteede walitsus § 5. Kulud sõja ja selle tagajärgede tõttu

12.500.000 marga wõrra wedurite parandamise arwel. Arwatawasti on Riigikogul selle summa otstarwe juba teada. Wanad prakeeritud wedurid kawatsetakse ümber teha, uuendada. Mina esine sin juba komisjonis seisukohaga, et selle asemel, et kodumaal hakata neid wanu wedurid ümber tegema, uuendama, on palju parem täiesti uusi ehitada, sest wahe wastawate kalkulatsioonide järele nende hinnas suur ei saa olema. See ettepanek on kooskõlas ühe teise ettepanekuga, mida ma operatsioonifondide juures kawatsen teha. Nimelt kui käesolew ettepanek läbi läheb, siis ei ole waja wähen damisi ette wõtta asunikude ehituslaenu ja maaparanduse laenude alal.

Juhataja J. Tõnisson: Sisse on tulnud järgmised ettepanekud: rkl. Penno poolt: „kustutada teedeministeeriumi, peatükk I, Keskasutus, § 4. Uute raudteede ehitamine 94.000.000 mk.“ siis on weel rkl. Penno poolt ettepanek: „kustutada töö-hoolekandeministeeriumi peatükk II C. Mitmesugused hoolekande-asutused, § 2. Udriku nõdranõistuslikkude kodule elektrisisesead muretsemiseks 743.000 mk.“ Rkl. Oja poolt on ettepanek: „suurendada: erakorralised kulud, haridusministeerium, peatükk IV A. § 1. Tartu muuseumi remont, suurendada 500.000 marga wõrra.“ Sõna on rkl. Kornel'il.

K. Kornel (rhw.): Mina tahaksin selle muuseumi summa juures paar sõna öelda. Summa wähen damine iseenesest, mis läbi wiidi, ei mängi suurt osa meie eelarwe tasakaalu wiimise juures, kõigist 500.000 marka. Kuid katuseparandamise töö on hädatarwilik, sest muidu wõiwad muuseumi kogud kannatada saada. Ja ma arwan, et ka nendes muuseumi kogudes peitub suur warandus, ja see warandus wõib selle 500.000 marga kärpimise tõttu sattuda hädaohtu. Minu arwates on see õige suur hädaoht meie kultuurkogudele, mida nii suure hoolega kogunud oleme ja mida wäga kõrgelt hinnatakse. Seda arwesse wõttes toetan ettepanekut Tartu muuseumi remondikuluisid suurendada endise tasapinnani, nimelt endise summani 1.500.000 marga suuruses.

J. Wain (sd.): Härra Pool tegi ettepaneku wähendada wedurite paranduse summat 12.500.000 marga wõrra, et seda teise kohta üles wõtta. Iseenesest ei ole kõigis neis punktides, mida wähendustena ja suurendustena ette nähti, ühtegi

sarnast, mida suurendada ei wõiks ja mida suurendada ei wõiks eduga. Aga tuleb muidugi arwesse wõtta, kas meil raha on ja kui palju. Kui meil raha tarbeks ei jätku, siis — kus kohal wõimalik oleks ilma otsekohe kahjuta kokku hoida. Mis puutub aga eriti wedurite parandustöösse, siis on nende ärajät misega meil tegemist tööpuudusega asutuses, kus inimesed kuuluwad oskustöölise liiki, keda alal hoidma peame. Meil on weel õnneks meie raudteetehased, kus senni on püsinud töölised wanemast ajast, kwalifitseeritud walajad, treialid, lukusepad jne., inimesed, kes aastakümneid seal tööd on teinud. Kui wõtaksime nüüd neilt tööstusettewõtetelt nende krediitid ära, siis kaoks loomulikult ka nende töö, ja tõuseks üles küsimus, mida need töö lised siis tegema peawad. Kas nad peawad wälja rändama teistesse riikidesse wõi peawad minema neile töödele, mida teistes kohtades ette wõetakse, kui tehakse wastaw ettepanek, suurendada maaparanduse krediiti, missugune töö meil igatahes wäga tarwilik on. Aga meie ei saa ju walajaid, treialid ja teisi oskustöölisi saata mullatööde peale; meie hoiaksime siis küll alles suurema hulga maatöölisi, kuna meie kwalifitseeritud tööjõu laseksime laiali walguda wõi riigipiiridest wälja rännata. Meie arutame praegu kui mitte Riigikogus, siis komisjonis meie tööstuskoolide seadust ning tahame endale tulewikus wastawaid tööjõude soetada. Oleks selle juures igatahes wäga ebamäärane, kui samal ajal neid, kes meil peale wastawa eelhariduse saanud küllaldase ja kestwa praktika, nüüd lastaks laiali walguda. Mis puutub aga sellesse, et meil üsna uusi wedurid teha wõidakse, siis on see täiesti õige. Kuid meie ei saa mitte ära keelata, kui endisest wedurist järele jäänud wäga wäärtuslikud osad — ütleme, waskkatel, mida praegusel ajal terasest ei tehta, temasse tagasi pan nakse. Sellega ei omandaks see töö mitte uue tegemise iseloomu.

Silmas pidades neid asjaoluisid sotsia listlikud Riigikogu rühmad selle wähen duse poolt hääletada ei saa, waid peawad selle wastu hääletama.

Aruandja K. Kornel: Teedemi nisteeriumi peatükk I § 5 — all on Ema jõe silla ehitamiseks Tartus 9 miljonit. Selle paigutamise järele wõiks mõista, nagu oleks tahetud riigi kanda wõtta terwe Tartu silla ehitamine. Aga meie

tegime otsuse, et see summa läheb laenuks. Sellepärast peab wormilise ettepaneku tegema, et see summa tuleb siit maha kustutada ja tuleb operatsioonifondidesse rahaministeeriumi arwel § 3-da all — Emajõe silla ehitamiseks Tartus 9 miljonit — üles wõtta. Selle ettepaneku teen ma pärast. Praegu teen ma ettepaneku Emajõe silla ehitamiseks Tartus 9 miljonit marka siit maha kustutada, sest see kulu oma iseloomu poolest ei kuulu erakorraliste kulude alla.

L. Johanson (sd.): Töö-hoolekandeministeeriumis on terwe rida asutusi, kusjuures on ka põllumajandus, ja nende peale on kulud ette nähtud ka erakorralise kulude eelarwes. Kuid on mõnesuguseid teateid, et põllumajapidamine nendes asutustes mitte kõigeparemas korras ei ole. Nii näiteks Udriku kohta teatakse kõnelda, et seal hobuseid rohkem olla kui lehma. Mis otstarbega sarnane põllumajapidamine seal sisse seatud on, see oleks huwitaw teada. Mis Taageperasse puutub, siis tuleb seal erakorraliste kulude all iga aasta väga suuri summasid juurde anda. Kuid seal on ka oma põllumajapidamine olemas, aga nagu jällegi teateid, on see põllumajapidamine seal kaunis korratus seisukorras. Põllutööriistadega käiakse hooletult ümber, jäetakse nad välja lageda taewa alla. Põlluheina saak, mis läinud suwel hea, oli teisel ja kolmandal päewal kokku pandud, poolkuiwalt küüni weetud, ja selle tagajärjel oli suur osa temast rikki, hallitama läinud. Nii on ka näiteks osa kartulid lastud hukka minna. Ma arwan, et niisuguseid nähtusi meie riigi hoolekandeaasutuse juures olewates mõisates ometi ei tohiks ette tulla. Ja kõige selle juures toidetakse inimesi, kelle rawitsemine just toitmises seisab, liig puudulikult, ja isegi on ametnikka, kes ütlewad, et ega neile matsidele kõiki toitusid tarwis ei ole. Näiteks on seda öeldud tomaatide ja salatite kohta. Ma arwan, et see näitab, et kord seal kõigeparema ei ole ja need summad, mis seal ära kasutatakse, tihti siiski wast otstarbekohaselt ära ei kasutata.

Mis puutub härra Pool'i ettepanekusse, siis wõis ju sarnast ettepanekut seal poolt oodata. Kui see ettepanek wastu wõetakse, siis on see jällegi tööpuuduse suurendamine. Selle tagajärg on see, et waluuta eest ostetakse wedurid wäljast, ja oma wedurid, mida parandada wõib oma tehastes, need lastakse täiesti

kõlbmatuks muutuda. Ja wiimati jõuame meie niisuguse seisukorra juurde wälja, et meil antakse palju laenu piimaasjanduse peale, kuid ei leidu wedurid, mis piima kohale weaksid.

Mis puutub härra Pool'i wäidetesse, et wanade wedurite parandamine kulukas tuleb, ja et kasulik oleks uusi osta, siis on see wäide juba eelarwe-komisjonis raudtee esitajate poolt ümber lükatud ja näidatud, et see mitte nii ei ole. (K. Tonkman, põl.: Ei ole õige!) Loodame, et see siiski õige on. Mina isiklikult kuulsin seda inseneer Jürgenson'i käest, ja lubage, et ma teda rohkem usun, kui seda, mida härra Tonkman ja härra Pool räägiwad. See oli eelarwe-komisjonis koosolekul laupäewa õhtul. (K. Tonkman, põl.: Teie ei olnud raudtee eelarwe-komisjonis!) Teie härra Tonkman'i komisjonis muidugi mina ei olnud, ja ma ei armasta sinna ka minna kus Teie olete, aga weduritest oli jutt ühtlustamise komisjonis.

Juhataja J. Tõnisson: Palun isiklikud sõnawahetused jätta.

L. Johanson (sd.): Mis puutub uute raudteede ehituskulude mahatõmbamisse, siis sarnane ettepanek tuli asuniku poolt, ja see on täiesti loomulik. Sest milleks on ühel „asunikul“ teises kohas raudteed tarwis, kui tal oma läheduses raudtee olemas on. Ja väga loomulik ka, et pärast ettepanek tehakse seda summat nõuda operatsioonifondide all asunikku-tele mõne laenu arwele. Väga iseäralikuna kõlab ka see, et Udriku nõdra- meelsetele elektriwalgustust tarwis ei ole, ja selleks tahetakse siis see summa, 743.000 marka maha tõmmata. Kui seal moodne asutus peab olema, siis peab seal tingimata ka elektriwalgustus sisse seatama, pealegi kui elektriwalgustuse sisse- seadmine nii väga kulukaks ei lähe. Aga ettepaneku tegija ei näidanud ära, milleks seda summat jällegi tarwitada tahetakse, kuna ilma selle summatagi oleks wõinud eelarwe tasakaalu wiia. Nähtawasti on siin jälle tegemist kas piimatalituse laenu wõi mõne „asunikku“ laenusumma suurendamisega, olgugi et see wäikene summa waewalt meie asunikku- de seisukorda päästaks, kuigi ta nende laenudele juurde lisataks.

B. Oja (töer.): IV eelarwe-komisjoni nimel teatan, et Petseri gümnaasiumi

jaoks määratud summa 6.000.000 mk. mahakustutamiseks komisjon ühineb, sest seal on veel 9½ miljonit eelmisest aastast järel, mida käesolewal aastal võib ära tarvitada. Komisjoni nimel pean aga vastu waidlema Tartu muuseumi jaoks määratud summa 500.000 marga mahakustutamisele. Komisjon käis kohapeal waatamas ja leidis, et see hoone on igatahes väga halwas seisukorras, ja ühes sellega ka väga hädaohtlikus seisukorras meie wäärtuslikud muinaswarad, mis sinna kokku koondatud. Siin ei ole muuseumile mitte lubatud kõike seda summat, mille suuruses muuseumi remonti ette kawatseb wõtta. Seal on eelarwe kokku seatud 3.000.000 marga peale, ja komisjon on leidnud hädapärasesena üles jätta krediiti 1½ miljoni marga suuruses. Sellepärast waidlen mina komisjoni nimel selle 500.000 marga mahakustutamise vastu ja palun see summa uuesti üles wõtta.

Teedeminister K. Wirma: Mina pean teatama selle summa asjas, mida praegu puudutati, et wiimasel rühmade wahelisel nõupidamisel eelarwe kooskõlastamise juures ka see summa on arwesse wõetud, ja et need ettepanekud, mida härra rahaminister siin eelarwe lõpukokkuwõttena esitas, juba sisaldawad selle summa suurendamise wõimaluse. Kui see summa nüüd vastu wõetakse, siis ei rikuta sellega eelarwe tasakaalu. Siis tahaksin mina meelde tuletda seda härra rahaministri poolt ettekantud teadaannet, et need wähenamised mis eelarwe tasakaalustamise suhtes ette on pandud, loodetakse lisaeelarwe korras lahendada. Ja kui see nii on, siis oleks rkl. Pool'i poolt tehtud ettepanekud liigsed. Igatahes ei saa leppida nende seletustega, mis rkl. härra Pool ette tõi oma ettepaneku põhjendamiseks. Tema arwates ei tuleks wanu wedurid parandada, waid uusi ehitada. Kui aga see asi nii on, siis peaks 12½ miljonit krediiti juurde lisama, mitte aga ära wõtma, sest siis, võib olla, saaks sellega hakkama, et meie kodumaal wedurid ehitaksime ja need kasulikud osad, mis meil wanadest weduritest üle jääwad, wõiksime tarwitamata jätta. See ei oleks aga majanduslikult otstarbekohane. Need wähemad wedurid, mis meil hoidunud on, ei tuleks lammutamisele määrata. Aga meil on kõiksugu wedureid, on suurte ratastega wedureid, mis omalajal wähemate kiir-

rongide weduriteks olid määratud, neid meie küll ei taha parandama hakata, nii mõnedki nendest peawad wälja jääma, sest meil on ühesuuruseid wedureid waja. Seda süsteemi, mis meil kogu aeg oli käsitamisel, nimelt et meie paneme omale kohustuse peale kogu aja transiidi vastu walmistuda, oma sisemist kodust tööd aga transiidiwao wahel ära tegema, seda seisukohta peame meie rewideerima. Meie oma igapäewased tarbed ei ole transiiditarbed, ja siin on meil wähemaid wedureid tarwis kui transiidi otstarbel suuri ronge wedades. Meil on wanu wedureid, ja kui meie neid parandame ja ühegi miljoni selle paranduse juures wähem kulutame, kui meie uute eest peaksime maksma, siis on see meile juba otsekohene kasu. Aga on loota, et wedureid parandades saame kaunis kasulikud ja ökonoomilised wedurid. Seda saame siis, kui meie neid korralikult parandame. Nii saame meie wäiksemate kuludega läbi kui siis, kui meie praegusel ajal uusi wedureid ostma hakkame, wedureid, mis võib olla praeguste uute wedurite kuju juures paari aasta pärast meile suuri üllatusi näitawad. Meie leiame praegu ajalehtedest, et ehitatakse uusi turbiinisüsteemilisi wedureid ja kuuleme sellest, et tiiselmootorid pannakse otsekohe aurukatla asemele. Need on uudised, mis võib olla mõne 4—5 aasta pärast suuri tagajärgi wõiwad anda, ja sellepärast rutata uute wedurite ostmisega ja isegi wanatüübiliste ehitamisega oleks võib olla ettewaatamatu. Sellepärast parandame veel mõne aasta wanu ja võib olla saame palju odawamini läbi. (K. Tonkman, põl.: Aga miks Teie siis need pakkumised tagasi lükkate?) Ei, härra Tonkman, meie ei lükka tagasi, Teie ehk teete ühe pakkumise teedeministeriumile, meie kalkuleerime ja waatame, mis tüüpi ta on ja Teie, härra Tonkman, wõite ehk natukene teenidagi selle pealt. Kui Teie aga waatate esitatud pakkumisi, siis leiame, et meie wanadel weduritel on paremusi, mis nendel Teie utel pakutawatel mitte ei ole. See mida meil siin soowitatakse, on õigust oelda Ameerika süsteemi soowitamine. Wõiks wahest Ameerika süsteemi juurde minna, nimelt 5 aasta pärast wana wedur wanaranda wisata ja asemele uus wedur osta. Aga see süsteem, mis Ameerikale kõlbulik, kellel suured sisseseaded, ja kes selle wanaraua võib kohe uueks weduriks teha, — meile ei

lähe. See on juba wana küsimus, mida on aastakümneid käsitatud, ja meie ei wõi Ameerika süsteemi tarwitamisele wõtta, sest meie ei saa wedurit wiie aasta pärast mitte wanarada wisata, waid peame oma wana wedurit parandama.

Juhataja **J. Tõnisson**: Fakti- seks märkuseks on sõna rkl. Kärner'il.

A. Kärner (sd.): Eelarwe lehekülj 106-dal põllumajanduse peawalitsus, maa- paranduse tööd, peatükk III § 1 on eksi- kombel trükitud 20 miljonit marka, peab aga olema 25.000.000 mk., sest komisjon muutis esialgset summat pärastise otsu- sega.

Töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**: Muuseas oli siin ettepanek tehtud Udriku nõdramõistuslikkude kodu elektri sisseseadmise kulud üle 700.000 marga maha kustutada. Pean tähendama, et sama otstarbega summa oli juba mullu eelarwes, tähendab, seaduse jä- rele oleks ministeerium wõinud seda summat ka käesolewal aastal tarwitada, vähemalt iga kuu $\frac{1}{12}$. Tarwilikud eel- tööd ongi juba tehtud, seega arwatawasti ka wäljaminekud juba olemas. Kuid see on asja wormaalne külg. Mina pean elektriwalgustuse sisseseadmise otse hä- datarwilikuks. Ilma walgustuseta ju läbi ei saa, elektriwalgustuse sisseseadmine Udrikus on aga seda tarwilikum, et sel- les asutuses on hoolealusteks nõdramõis- tuslikud lapsed, keda igal sammul peab walwama. Petrooleumilampide ja küü- naldega Udriku asutuse ruume walgus- tada on väga hädaohtlik. Nõdrameelsed lapsed wõiwad kergesti tulekahju süni- tada.

Edasi, mis puutub lugupeetud Riigi- kogu liikme härra Johanson'i tähendu- sse Udriku nõdramõistuslikkude kodu majapidamise kohta, siis pean ma ütleva, et Eestis väga palju maakohti halwas korras oli. Mitmedki ülewõetud mõisad olid sarnases seisukorras, et esimestel aastatel ei andnud põllud saaki. Udriku põllud olid kauemat aega söõdis olnud, nii et hariliku adraga künda ei saanud. Arusaadaw, et põllumajapidamine selle tõttu esialgul pidi kannatama, nüüd aga ei ole seal seisukord kaugeltki nii halb. Nägin isiklikult möödunud suwel, et wil- jad Udrikus väga hästi kaswasid. (R. Penno, as.: Kaer jäi wäljale!) Seda ei wõi mitte öelda.

Edasi, mis puutub sellesse, et Udrikus

hobuseid rohkem on kui kariloomi, siis ei wasta ka see teade tõele. (L. Johanson, sd.: Ma olen eeskujuks wõtnud töö-hoolekandeministeeriumi!) No jah, ma arwan, et kui teie püüate mi- dagi ette kanda, siis peaksite ka püüdma äärmiselt täpne olla, vähemalt see peaks meie kõikide kohta esimeseks nõudeks olema.

Mis puutub Taagepera põldudesse, siis on ka seal põllumajandus wõrdlemisi heale järjele tõstetud, samuti on ka edas- pidiseks wõimalused ette nähtud nende wääratuste kõrwaldamiseks, mis seal esi- algul aset wõisid leida. Nii ei wõiks mi- dagi halba nende kahe asutuse maapida- mise kohta öelda. (L. Johanson, sd.: Aga kui kaer wäljale jäeti, kas siis pole midagi halba! R. Penno, as.: Seal on sõnnikuruum, sõn- nik peetakse laudas.) Ma ei tea midagi sellest.

Juhataja **J. Tõnisson**: Rkl. Penno, ma palun siis juba sõna wõtta.

Töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**: Lugu on nõnda, et Udrikus põlesid kuiwatamisruumid ja ait maha. Meile ei antud hoonete ülesehitamiseks läinud aastal krediiti. Selletõttu oli tarwis Udriku põllusaaki 7 wersta eemale teistesse ulualustesse wedada ja kuna kuiwatamisruumid ümbruskonnas teiste majapidamiste käes kinni olid, pidi kaer tõesti kauemaks wäljale jääma.

Juhataja **J. Tõnisson**: Lõpu- sõna on aruandjal.

Aruandja **K. Kornel**: Juhin tä- helpanu ainult selle peale, et ühtlustamise komisjon on esitanud ettepanekuid, mis ühenduses Riigikogus tehtud ettepaneku- tega. Peale selle on härra rahaministri poolt tehtud veel ettepanekud, mille kohta ühtlustamise komisjoni nimel mi- nul midagi öelda ei ole.

Juhataja **J. Tõnisson**: Erakor- raliste kulude kohta on esitatud järgmi- sed ettepanekud: aruandja rkl. Kornel pa- neb komisjoni nimel ette: kustutada Riigikogu peatükk I, § 1. 4.000.000 marka; rahaministeerium, peatükk I, § 1. kohta, kus on ette nähtud 10.000.000 mk., paneb komisjon ette wariandina 8.000.000 mk.; haridusministeerium, peatükk II, § 1. kustutada 6.000.000 marka; haridusminis- teerium, peatükk IV, § 1. vähendada 500.000 marga wõrra; rkl. Oja poolt on

haridusministeerium, peatükk IV, § 1. kohta ettepanek tehtud summa endiseks jätta.

Rahaministri poolt on ettepanek: kohuministeerium, peatükk IV, § 1. wangimajad — kustutada 10 miljonit marka. Sõjaminesteeriumi erakorralised kulud § 12. kustutada 50 miljonit marka. Teedeministeerium peatükk I, § 4. suurendada 36 miljoni marga võrra, ühtlustamise komisjoni poolt on ettepanek, suurendada sama peatükk ja sama paragrahw 8 miljoni marga võrra, nii et peatükk I § 4. suureneks kokku 44 miljoni marga võrra. Rkl. Penno poolt on ettepanek sama paragrahwi all kustutada 94 miljonit. Siis on ühtlustamise komisjoni poolt ettepanek teedeministeeriumi osas peatükk I, § 5. kustutada 9 miljonit marka. Rkl. Pooli poolt on ettepanek teedeministeeriumi peatükk II riigiraudteede walitsus, § 5. kulud sõja ja selle tagajärgede tõttu, vähendada 12.500.000 marga võrra. Ühtlustamise komisjoni poolt on ettepanekud: teedeministeeriumi peatükk II § 7. wastu wõtta 3 miljonit. Teedeministeerium peatükk III § 3. Riia telefoniselsile Eestisse jäänud waranduste eest tasumiseks 3.913.200 marka. Töö-hoolekandeministeeriumi peatükk II § 2. wõtta toetus töölistekodu ehitamiseks 5 miljonit marka. Lõpuks on rkl. Penno poolt ettepanek, töö-hoolekandeministeerium peatükk II C. mitmesugused hoolekande asutused § 2. Udriku nõdramõistuslikkude kodule elektri sisseseade muretsemiseks kustutada 743.000 mrk.

Asun hääletamisele niisuguses järjekorras, nagu ma parandused ette kandisin. Kõigepealt tuleb hääletamisele ühtlustamise komisjoni ettepanek: „kustutada Riigikogu, peatükk I, § 1. kinniswara muretsemiseks 4 miljonit.“ (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Hääletamisele tuleb ühtlustamise komisjoni nimel tehtud wariant-ettepanek, rahaministeerium peatükk I § 1. all sõja-egsete rekwireerimiste ja kahjude tasumine 1) 8 miljonit, 2) 10 miljonit. Esiteks tuleb hääletamisele suurem wariant, tähendab wõtta § 1-se all 10 miljonit. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud. Nüüd tuleb hääletamisele vähem wariant, wõtta § 1-se all 8 miljonit. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Nüüd tuleb hääletamisele Wabariigi Walitsuse ettepanek, millega ka ühtlustamise komisjon on ühinenud, „kustutada haridusministeerium peatükk II § 1. Petersi gümnaasiumi ehitus — 6 miljonit.“ (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Hääletamisele tulewad haridusministeerium peatükk IV § 1-se kohta tehtud ettepanekud. Esimene ettepanek on tehtud ühtlustamise komisjoni poolt „wähendada § 1-es Tartu muuseumi remont 500.000 marga võrra.“ Teine ettepanek on rkl. Oja poolt, mida ka rkl. härra Kornel toetab, et see summa jääks vähendama. Ma panen hääletamisele ühtlustamise komisjoni ettepaneku, vähendada § 1. 500.000 marga võrra. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud, tähendab § 1. Tartu muuseumi remont on 1.500.000 marga suuruses wastu wõetud.

Hääletamisele tuleb rahaministri ettepanek — „wähendada kohuministeerium peatükk IV § 1. wangimajade remontide ja ehitus-ettewalmistustööde tegemiseks 10 miljoni võrra, tähendab wõtta 15 miljoni asemele 5 miljonit. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Edasi tuleb hääletamisele rahaministri ettepanek, kustutada sõjaminesteerium § 12 segakulud 50 miljonit, mis oli ette nähtud awansina kaitseliidule. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud, seega on § 12 segakulud 870.000 marga suuruses wastu wõetud.

Hääletamisele tuleb teedeministeerium peatükk I § 4. Ühtlustamise komisjoni ettepanek on wastu wõtta 8 miljonit. Rahaministri ettepanek on selle juurde wõtta weel 36 miljonit, see tähendab kokku 44 miljonit. Rkl. Penno poolt on ettepanek kustutada 94 miljonit. Järelikult panen rkl. Penno ettepaneku kui kõige kaugemale minewa esimesena hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Nüüd tuleb hääletamisele rahaministri ettepanek — wõtta üles § 4-as 94 miljoni asemel 44 miljonit. Kui see ettepanek wastu wõetakse, siis langeb ära tarwidus ühtlustamise komisjoni ettepanekut hääletada. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Nüüd tuleb hääletamisele ühtlustamise komisjoni ettepanek, kustutada teedeministeerium peatükk I § 5. 9 miljonit. Kuna see summa tahetakse laenuna välja anda, siis kustutatakse see summa siin ja kantakse üle operatsioonifondide alla. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek vastu võetud.

Nüüd tuleb hääletamisele rkl. Pooli ettepanek — vähendada teedeministeerium peatükk II, § 5. kulud sõja ja selle tagajärgede tõttu 12.500.000 marga võrra. (Hääletatakse.) Enamus on vastu. (Hüüded: Ära lugesid.) Panen selle ettepaneku uuesti hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 21 häält, vastu 26, seega ettepanek tagasi lükatud. (K. Tonkman, põl.: Sedelitega.) Kas nõuate sedelitega hääletamist? (K. Tonkman, põl.: Sedelitega.) Wahe on 5, Teil on õigus nõuda, palun sedelid välja jagada. (Hääletatakse.) Hääletamise tagajärjed on järgmised: poolt on antud 23 häält, vastu 28 häält, erapooletuid — 1, seega on ettepanek tagasi lükatud. Hääletamisele tuleb ettepanek, teedeministeerium peatükk II, § 7 vastu võtta 3.000.000 mk. wiie miljoni asemel elektriwalgustuse sisseseadete täiendamiseks. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek vastu võetud. Hääletamisele tuleb riigi 1925. aasta ühtlustamise komisjoni ettepanek töö-hoolekandeministeerium peatükk II üles võtta § 2, toetus töölistekodu ehitamiseks 5.000.000 marka. See on õieti walitsuse ettepanek, mida ühtlustamise komisjon toetab. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek vastu võetud. Hääletamisele tuleb rkl. Penno ettepanek, kustutada töö-hoolekandeministeerium peatükk II C. Mitmesugused hoolekande asutused § 2. Udriku nõdra mõistuslikkude kodule elektri sisseseade muretsemiseks 743.000 marka. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Asun erakorraliste kulude A. — riigi keskasutuste kulude osa hääletamisele

ühes wastuwõetud parandustega. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on erakorralised kulud A. — riigikeskasutustekulude osa vastu võetud ühes muudatustega.

Aruandja **K. Kornel** (loeb): B. Operatsioonifondid. (Waata lisa nr. 3, weerg 35—36.)

Aruandja **K. Kornel**: Ühtlustamise komisjoni nimel on mul järgmisi muudatus-ettepanekuid teha. Kõigepealt operatsioonifondides rahaministeerium peatükk I § 1. vastu võtta wariandina 15.000.000 marka, kuna ette nähtud on 20.000.000 marka. Rahaministeeriumi peatükk I § 3. tuleb võtta see summa, mis meie kustutasime teedeministeeriumis erakorraliste kulude all maha, nimelt Emajõe silla ehitamiseks Tartus 9.000.000 marka. Järgmine ettepanek, mille ühtlustamise komisjoni nimel teen, on õieti walitsuse ettepanek, nimelt sõjaministeerium § 1. üles võtta 25.000.000 marga asemele 20.000.000 mk. Peale selle on ühtlustamise komisjoni poolt ettepanek esitatud, põllutööministeerium peatükk III, § 1. vastu võtta 35.000.000 marga suuruses. Walitsuse ettepanek oli vähendada 15.000.000 marga võrra. Põllutööministeerium peatükk III, § 3. vastu võtta 10.000.000 marga asemel 5.000.000 mk.

Rahaminister **L. Sepp**: Austatud Riigikogu liikmed! Kuna eelmise erakorraliste kulude arwele wõeti üles raudtee-ehitamise summa suuremana, kui enne kawatsetud oli siis tekkis eelarwes uuesti puudujääk. Et eelarwet tasakaalu wiia, panen mina ette vähendada 30.000.000 marga võrra erakorralist eelarwet B. operatsioonifondide osas ja nimelt järgmiselt:

Rahaministeerium.

- 1) ptk. I § 1. Koolimajade ehitusfond vähendada 5.000.000 marga võrra;
- 2) ptk. I § 2. Elukorterite ehituslaen vähendada 2.500.000 marga võrra.

Põllutööministeerium.

- 3) ptk. II § 1. Asunikkude ehituslaen vähendada 10.000.000 marga võrra;
- 4) ptk. III § 2. Maaparanduse riiklik laen vähendada 2.500.000 marga võrra;
- 5) ptk. III § 5. Külmetusmaja ehitamiseks vähendada 5.000.000 marga võrra;
- 6) ptk. III § 6. Laen linatööstusele vähendada 5.000.000 marga võrra.

Juhataja J. Tõnisson: Sõna on korra kohta rkl. Jürman'il.

A. Jürman (põl.): Meie wõtsime praegu erakorralised kulud mõnesuguste muudatuste vastu. Nüüd tulewad operatsioonifondid. Et kõigil on tahtmine eelarwet tasakaalu wiia, siis peaksime enne teadma, kui suures summas erakorralised kulud wälja tulid, et teada kuidas operatsioonifondides parandused wõiks läbi wiia. (Wahelhüüe keskelt: Ettepanekud on walmis.) Teil wõib 100 ettepanekut olla. Kui teie tahate aga eelarwet tasakaalu wiia, siis peab teil ülewaade olema, enne kui ettepanekuid teete, ja sellepärast peaksime täna koosoleku lõpetama, et wõimalust anda kokkuwõtteid teha, kust selguks, kui kaugele oleme jõudnud. Sellepärast teen ettepaneku koosolek lõpetada.

Aruandja K. Kornel: Ma wõin öelda selle kokkuwõtte, mis on tulnud nende muudatuste tagajärjel, nimelt puudujääk on wähenenud 124.000.000 marga wõrra. (Hüüded: Kui palju puudujääki jääb järele weel?) Puudujääki jääb järele 17 miljonit.

Juhataja J. Tõnisson: Rkl. Jürman'i poolt on tehtud ettepanek koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

B. Oja (töer.): Haridusministeeriumi eelarwe-komisjoni nimel pean wastu waidlema koolimajade ehitusfondi Mk. 5.000.000.— mahakustutamisele, sest see summa ei ole sugugi mitte uute majade ehitamiseks, waid nende ehituste lõpulewiimiseks, mis praegu pooleli on. Komisjoni nimel waidlen Mk. 5.000.000 mahakustutamise wastu.

Juhataja J. Tõnisson: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja K. Kornel: Ma toetan ühtlustamise komisjoni ettepanekuid. Härra rahaministri ettepanek ei ole komisjonis kaalumisel olnud ja sellepärast ei saa ma seda toetada.

Juhataja J. Tõnisson: Operatsioonifondide kohta on esitatud järgmised ettepanekud: riigi 1925. a. eelarwe ühtlustamise komisjoni poolt: 1) rahaministeerium, ptk. I § 1. kohta, kus on ette nähtud 20.000.000 marka, wariandina 15.000.000 marka; 2) rahaministeerium,

ptk. I alla wõtta § 3. Emajõe silla ehitamiseks Tartus 9.000.000 marka; 3) sõjaministeerium, § 1. wõtta 20.000.000 mk., see on wähendada 5.000.000 marga wõrra; 4) põllutööministeerium, ptk. III, § 1. wõtta 35.000.000 mk., see on wähendada 25.000.000 marga wõrra; 5) põllutööministeerium, ptk. III, § 3. wõtta 5.000.000 marka, see on wähendada 5.000.000 marga wõrra. Rahaministri ettepanekud on järgmised: 1) rahaministeerium, ptk. I § 1 wähendada 5.000.000 marga wõrra; 2) rahaministeerium, ptk. I § 2 wähendada 2.500.000 marga wõrra; 3) põllutööministeerium, ptk. II § 1. wähendada 10.000.000 marga wõrra; 4) põllutööministeerium, ptk. III § 2. wähendada 2.500.000 marga wõrra; 5) põllutööministeerium, ptk. III § 5. wähendada 5.000.000 marga wõrra; 6) põllutööministeerium, ptk. III § 6. wähendada 5.000.000 marga wõrra.

Rahaministeerium, ptk. I § 1. kohta on kaks ettepanekut: esimene 20.000.000 mk., teine — 15.000.000 mk. Rahaminister paneb ette 15 miljonit, seega käib see kokku wäheha wariandiga. Asun rahaministri ettepaneku hääletamisele. Kui rahaministri ettepanek tagasi lükatakse, siis jääb suurem variant. Hääletamisele tuleb ettepanek rahaministeeriumi alal peatükk I § 1. koolimajade ehitusfondiks wõtta 15.000.000 marka. (Hääletatakse.) Ettepanek on saanud poolt 19 häält, wastu 18, seega on ettepanek wastu wõetud. Hääletamisele tuleb ettepanek rahaministeeriumi alal peatükk I § 2. wähendada elukorterite ehituslaenu 2.500.000 marga wõrra, see on 15 miljoni asemele 12½ miljonit, mis härra rahaministri poolt tehtud. (Hääletatakse.) Ettepanek on saanud poolt 17 häält, wastu 9, seega on ettepanek wastu wõetud.

Siis on ühtlustamise komisjoni poolt ettepanek rahaministeeriumi osas § 3. üles wõtta Emajõe silla ehitamiseks 9 miljonit. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Ühtlustamise komisjoni poolt on ettepanek sõjaministeeriumi alal § 1. wastu wõtta 20 miljoni suuruses. See on Wabariigi Walitsuse ettepanek, millega ühtlustamise komisjon ühines, ja nüüd tuleb 25 miljoni asemele 20 miljonit wõtta. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Hääletamisele tuleb põllutöoministeeriumi alal peatükk II § 1. — asunikude ehituslaenu fond wõtta 150 miljoni asemele 140 miljonit, see on 10 miljoni wõrra vähem. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud. (Hüüded: Ära lugeda!) (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 21 häält, wastu 12, seega on ettepanek wastu wõetud.

Hääletamisele tuleb ühtlustamise komisjoni ettepanek, määrata põllutöoministeeriumi alal peatükk III § 1. ühispiimatluste riikliku laenufondi täiendamiseks 35 miljonit 60 miljoni marga asemele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Hääletamisele tuleb rahaministri ettepanek põllutöoministeeriumi alal, peatükk III § 2. — maaparanduse riiklik laen — 42.500.000.— wõtta 45.000.000.— asemele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Hääletamisele tuleb ühtlustamise komisjoni ettepanek põllutöoministeeriumi alal peatükk III § 3. wastu wõtta 5 miljonit marka, see tähendab põllumajanduslike koolide ja riiklike katseasutuste laenu täiendamiseks — 10 miljoni marga asemele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Rahaministri poolt on ettepanek samuti põllutöoministeeriumi alal peatükk III § 5. külmetusmaja ehitamiseks 5 miljonit marka kustutada. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Hääletamisele tuleb rahaministri ettepanek põllutöoministeeriumi alal peatükk III § 6. laenu linatööstusele 5 miljonit mk. kustutada. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Kõik parandus-ettepanekud on hääletatud. Muutunud on sellega järgmised summad: operatsioonifondid on wastu wõetud kogusummas 298.500.000 marka, nende muudatustega, mis siin Riigikogu on heaks kiitnud. Nüüd panen hääletamisele erakorralised kulud B. operatsioonifondid wastu wõetud muudatustega. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on erakorralised kulud B. operatsioonifondid wastu wõetud.

Sellega on ülewaateks esialgse kokkuwõtte järele korralisi kulusid wastu wõetud 6.086.765.100 marka, erakorralisi 1.337.689.200 marka, operatsioonifondisid 298.500.000 marka, kokku 7.424.454.300 marka.

Aruandja **K. Kornel** (loeb):
TULUD.

(Waata lisa nr. 3, weerg 37—42.)

Aruandja **K. Kornel**: Tulude osa kohta on mul komisjoni nimel järgmised parandused teha.

Korralised tulud peatükk XIX mitmesugused riigiwarandused. § 3. — Mitmesuguste waranduste müük — suurendada weel 10 miljoni marga wõrra, seega 30 miljoni asemele wõtta 40 miljonit marka. Seda tuleb waadelda, kui walitsuse ettepanekut.

Peale selle on härra rahaministri poolt puhtredaktsiooniline parandus tehtud: erakorraliste tulude alal kustutada § 7. Kaitseleidiu maks 50.000.000.—

Juhataja **J. Tõnisson**: Ühtlustamise komisjoni poolt on ettepanek tehtud: Korralised tulud. Ptk. XIX. § 3. mitmesuguste waranduste müük — üles wõtta 30 miljoni asemele 40 miljonit marka.

Ja siis on härra rahaministri poolt juba warem tehtud ettepanek: erakorraliste tulude all kustutada § 7. kaitseleidiu maks 50 miljonit marka.

A. Jõeäär (sd.): Panen ette korraliste tulude eelarwe-osas ptk. VII tempelmaks ja löiwud § 2. kohtulöiwud ja rewisjonimaks — suurendada 10 miljoni marga wõrra, 40 miljoni asemele üles wõtta 50 miljonit marka.

Põhjendusena toon ette seda, et Riigikogu poolt wastu wõeti „Kohtumaksude ja -kulude seaduse muutmise ja täiendamise seadus“, mis riigi sissetulekuid sellel ajal wastawa summa wõrra suurendab.

Rahaminister **L. Sepp**: Austatud Riigikogu liikmed! Ma tähendasin juba ennem, et mõned tulude summad on eelarwes kahtlemata suuremana kalkuleeritud, kui tuludes tegelikult ette näha. Kuid ma paneksin ette üksikuid summasid, mis kahtlased näiwad, mitte rewideerima hakata, sest see kutsuks esile üldise summade rewideerimise. Sellepärast arwan, et otstarbekohane pole ka vähem hinnatud tulusummasid rewideerima hakata, sest nüüd wõib oletada, et kui ühel

alal natuke rohkem tulusid sisse tuleb, siis teisel kohal jälle wastawalt vähem, nii et kogusumma tuludest ikka samaks jääks.

Panen ette summa samal kujul wastu wõtta, nagu ta komisjoni poolt on esitatud.

Juhataja **J. Tõnisson**: On tehtud kaks ettepanekut. Esiteks ühtlustamise komisjoni poolt: Ptk. XIX, mitmesuguste waranduste müügist saadawad sissetulekud tõsta 30 miljoni marga pealt 40 miljoni marga peale. Teiseks rkl. Jõeäär'i poolt kohtulõiwude ja rewisjonimaksu suurendada 10 miljoni marga wõrra. Rahaminister waidleb selle ettepaneku wastu. Peale selle tuleb eraldi hääletamisele ptk. XIV § 3. tulud metsadest. Seal on kaks warianti. Suurem variant 735.300.000 marka ja vähem 695.300.000 marka. Wahe on 40.000.000 marka. Kokkuarwamisel on wõetud arwesse suurem wariant. Panen hääletamisele peatükk XIV, § 3. suurema wariandi. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on suurem wariant wastu wõetud. Panen hääletamisele rkl. Jõeäär'i ettepaneku ptk. VII, § 2. kohtulõiwud ja rewisjonimaks suurendada 10.000.000 marga wõrra. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud. (A. Jõeäär, sd.: Palun ära lugeda!) Soowitakse häälte lugemist, siis hääletan uuesti. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 10 häält, wastu 16, seega on ettepanek tagasi lükatud.

Panen hääletamisele ühtlustamise komisjoni ettepaneku ptk. XIX, § 3. suurendada 10 miljoni marga wõrra (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Panen hääletamisele rahaministri ettepaneku, mis juba warem tehtud ja nimelt erakorraliste tulude all § 7-as välja jätta kaitseliidu maks 50 miljonit marka. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Nüüd on meil kulused wastu wõetud 7.424.454.300 marga suuruses. Nende muudatustega, mis tulude eelarwes wastu wõetud, kujuneb tulude summa 7.427.030.100 marka. Seega kaob ära puudujääk ja jääb ülejääki 2.575.800 marka. Panen hääletamisele tulude osa ühes wastuwõetud muudatustega. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on tulude osa wastu wõetud.

Aruandja **K. Kornel**: Teen ettepaneku eelarwe lisa täna mitte arutamisele wõtta, sest et wastawat aruandjat siin ei ole, ja mina ei saaks kõigeparema tahtmise juures selle osa juures ligemaid seletusi anda ega tehtud parandustele wastu waielda. Teen ettepaneku koosolek lõpetada.

Juhataja **J. Tõnisson**: Aruandja poolt on ettepanek tehtud lõpetada koosolek. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 12.55 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **J. Tõnisson**.

Abiesimees **M. Martna**.

Sekretäär **T. Kalbus**.

Abisekretäär **J. Piiskar**.